

ناشته‌وایی نافرەتان ، پائېشتی و ناسایش CSSF

هەلسەنگاندنی یەكسانی لەسەر بنەمای جووری كۆمه‌لایهتی و گشتگیری كۆمه‌لایهتی بو هەریمی كوردستانی عێراق (GESI)

پېشكەش كراوه : ١٢-٤-٢٠٢٣

كۆدی نەرك و كارمەكان : WPS031

كاری توێژەران: مێزقات رېشماوی و ئیفا تەباسام

ناشته‌وای نافرەتان و پالێشتی و ئاسایش له مانگی كانوونی دوومی ۲۰۲۱ دامەزراوه و له‌لایەن كۆمپانیای Saferworld به‌هاوێشی له‌گەڵ سەرچاوەكانی سازان، GAPS UK، زانكۆی دورهام و سەنتەری ناشته‌ی نۆدوولەتی نافرەتان (WIPC) بەرێوەبەریت. ئامانجی بەهێزکردنی توانای حكومەتی بەریتانیایە له‌سیاسەت و بەرنامەسازی نافرەتان، ناشته‌ی و ئاسایش (WPS) بۆ بەرزکردنەوه‌ی كاریگەرییەكانی له‌چارەسەرکردنی مەملانی و ناسەقامگیریدا.

ئەگەر تۆ كارمەندی حكومەتی بەریتانیایەت و دەتەوێت داواكاری ئەرك پێشكەش بكەیت، تەكایە ئیمەیلێك بنێره بۆ wpshelpdesk@saferworld.org.uk بۆ پرسیارکردن دەربارە‌ی ناوهندی هاوكاری بان ئەم راپۆرتە له‌لایەن ئەم كەسانە‌ی كه‌ بۆ حكومەتی بەریتانیا كار ناكەن، تەكایە ئیمەیل بنێرن بۆ enquiries.wpshelpdesk@saferworld.org.uk.
Audience: British Consulate General in Erbil

دابەشکردنی ناوخۆیی پێشیاركراو: نوسینگە‌ی حكومەتی هەریەمی كوردستان (KRG) نوسینگە‌ی رێكخەری داكۆكی‌کردنی نۆدوولەتی (OCIA)

ناستی نەینی: پۆلین كراوه

 UK Government


UKaid
from the British people

كورتكاراھى ناوھەكان

رېككەم تىننامەى نۆدەولەتى نەتەھە يەكگرتوۋەكان بۆ نەھىشتىنى ھەموو جۆرە جىكارىيەكى پەيماننامەى دۆرى ئاقرەتان	CEDAW
رېكخراوى كۆمەلگەى مەدەنى	CSO
بەشى بەرەنگار بوۋەھەى توندوتىزى دۆرى ئاقرەتان و خىزانەكان	DCVAW
يەكسەنلىك لىسەس بەنەمەى جۆرى كۆمەلەيتى و گىشتىگىرى كۆمەلەيتى	GESI
توندوتىزى لىسەس بەنەمەى رەگەزى	GBV
ئەنجومەنى بالاي ئاقرەتان و گىشتەپىندان	HCWD
ئاوارەى ناوخۆى	IDP
رېكخراوى نۆدەولەتى ناھكۆمى	INGO
ھكۆمەتى ھەرىمى كوردستان	KRG
ھەرىمى كوردستانى عىراق	ھەرىمى كوردستانى عىراق
پلانى كىردارى نىشتەمانى	NAP
رېكخراوى ناھكۆمى	NGO
فەرمانگەى ھكۆمەتى ھەرىمى كوردستان بۆ ھەماھەنگى داكۆكىكردنى نۆدەولەتى	OCIA
نوسىنگەى كۆمىسۇنى بالاي مافەكانى مروفى نەتەھە يەكگرتوۋەكان	OHCHR
پلانى كار كىردنى ناوچەبى مافى مروف	RHRAP
نۆنەرايەتى ھاوكارى نەتەھە يەكگرتوۋەكان بۆ عىراق	UNAMI
سندوقى دانىشتوانى نەتەھە يەكگرتوۋەكان	UNFPA
سندوقى مندالانى نەتەھە يەكگرتوۋەكان	UNICEF
تېمى لېكۆلېنەھەى نەتەھە يەكگرتوۋەكان بۆ بەرەپىشتىردنى لىپىر سېنەھە لە تاوانەكانى داعش	UNITAD
پىنداچونەھەى خولى جىھانى	UPR
ئاقرەتان، ئاشتى و ئاساپىش	WPS
پلانى كارى نىشتەمانى ئاقرەتان، ئاشتى و ئاساپىش	WPS NAP

ناو ھەرۆك

- 5..... باگگراوندىك لىسەنە عىراق و حكومتى ھەرىمى كوردستان
- 6..... پىسەندىردى پىماننامە و بەلگىنامە و رىككەتتەننامە نۆدەمۆلەيتىھەكان
- 7..... زەمىنە (چوارچىوہ)
- 8..... كچانى ھەزەكار و ھاوسەگىرى زۆرەملىنى مندالان.....
- 9..... دەستدريژى سىكىسى و جۆرەكانى تىرى توندوتىژى رەگەزى
- Error! Bookmark not defined.**..... بىچووكبونەھى فەزاي بەرگىكارانى مافى ئافەرتان
- 11..... ناوارەبى ناوخۆبى و پىنابىران.....
- 12..... ونبووكان و بىسەروشوين بوون.....
- Error! Bookmark not defined.**..... تواناي بەرئوبەرايەيتىھەكان لەناو حكومەتەكاندا
- 14..... پىشنىيارەكان بۆ كونسولخانىھى گىشتى بەرىتانيا (BCG).....
- Error! Bookmark not defined.**..... پىشنىيارەكان بۆ نووسىنگەھى حكومتى ھەرىم لى رىكخەرى داکوكىكارى نۆدەمۆلەيتى (OCIA) **not defined.**
- بوارە پىشنىيار كراوہ گىرنگەكان كە لى ژىر نامانجە جىاوازەكانى RHRAP دا ھاتوۋە بۆ دىنبايون لى يەكسەننى لىسەنە بىنەمى جۆرى كۆمەلەيتى، بە گىرنگىدان بە مافە مرۆبىھەكانى ئافەرتان.....
- 15.....
- 17..... نامانجى تايبەت سەبارەت بە مافەكانى ئافەرتان لى پلانى كاركردنى مافى مرۆفى ناوچەبىدا
- 18..... ھىلكارى بۆ وۆرك شۆپەكان
- Error! Bookmark not defined.**..... ۱: يەكشەممە ۱۲-۳-۲۰۲۳
- Error! Bookmark not defined.**..... ۲: سىشەممە ۱۴-۳-۲۰۲۳

پێشەکی

ئەم راپۆرتە شیکاری بۆ یەكسانی لەسەر بنەمای جۆری كۆمەڵایەتی و گشتگیرى كۆمەڵایەتی (GESI) دەكات بۆ بەروێشبردنی یەكسانی لەسەر بنەمای جۆری كۆمەڵایەتی و بەشداری ژنان لە ناشتی و ناسایش له هەریەمى كوردستانی عێراق. هاوتەریبە لەگەڵ ئەو راسپاردانەى كه له پلانی كاری مافی مەروۇفی هەریەمى (RHRAP) بۆ ماوهی 2021 تا 2025 هاتوو، فەرمانگەى دەروە و كۆمۆنێلس و گەشەپێدان (FCDO) و ئۆفیسى رێكخەری داكو كیكاری نیو دەولەتی حكومەتی هەریەمى كوردستان (OCIA) پشكیان هەیه ئەولەویەتەكان له یەكسانی لەسەر بنەمای جۆری كۆمەڵایەتی و ژنان، ناشتی و ناسایش (WPS) حكومەتی بەریتانیا عێراق به ولایتی گرنیدان دەزانیت له پینچەمین پلانی كاركردنی نیشتمانی خۆیدا سەبارەت به ژنان، ناشتی و ناسایش (2023-27) و دەستپشخەری رێگەبەردن له توندوتیژی سێكسی له مەلماندا (PSVI) حكومەتی هەریەمى كوردستان پابەندە به جێبەجێكردنی ئەركه نیو دەولەتیەكانى عێراق بۆ مافەكانى مەروۇف، لەوانه ئەوانه له رێككەوتننامەى نەتەمه یەكگرتووەكان بۆ نەهێشتنی هەموو جۆره جیاكارییەك دژی ژنان (CEDAW) هاتوو، وەك له RHRAP دا ناساوه ی پێكراوه.

شیکاری GESI له رێگەى لێكۆڵینەكانى سەر مێز، چاوپێكەوتنی زانیاریەرانى سەرەكى و دوو وۆرك شۆپى داخراووه ناكاداركرايوه. ئەم چالاكیانه یارمەتیدەر بوون له كۆكردنەوهى زانیاری و دروستكردنی پششیارەكان. تەكایه بۆ وردەكارییەكانى بەرنامەى وۆرك شۆپەكە سەیری هاوئێچى 3 بكه.

- هەشت چاوپێكەوتنمان لەگەڵ رێكخراوى OCIA و ئەنجومەنى بەلای نافرەتان و گەشەپێدان و رێكخراوه گرنەگەكانى كۆمەڵگەى مەدەنى و چالاكوانانى مافی نافرەتان و هەندىك دەزگای نەتەمه یەكگرتووەكان (بەدەر له ژنانى نەتەمه یەكگرتووەكان) ئەنجامدا. هەندىك لەو چاوپێكەوتنانه چەندین بەشداریبوو تێداوو.

- دوو وۆرك شۆپمان بەناو نیشتمانی 'سەرەكی كەردنى رەگەز له RHRAP' له شارى هەولێر رێكخست. ئەم وۆرك شۆپانه چەندین لایەنى پەيوەندیداریان تێداوو و له 12 و 14ى ئازارى 2023 ئەنجامدرا. هەر وۆرك شۆپێك نزیکەى 17 بەشداریبوو هەبوو، لەنێواندا ئەو كەسانەى پششتر چاوپێكەوتنیان لەگەڵدا كراوه و لایەنه سەرەكیەكانى دیکه.

تەكایه ئەم راپۆرتە به هاوبەشى لەگەڵ دوو هاوئێچى یەكەم بخویننەوه. هاوئێچى یەكەم تیشك دەخاته سەر توخمە تاییەتەكانى ناو RHRAP (پلانهكە) كه باس له مافەكانى نافرەتان و كچان دەكەن. هاوئێچى دووم دەقى وردى ئەو ئامانجەى له پلانهكەدا هاتوو كه پەيوەندى به مافەكانى نافرەتەوه هەیه.

پلانهكە دواى گەنۆگ و راسپاردەكانى خولى سێهەمى پێداچوونەوهى خولى گشتگیر (UPR) بۆ عێراق، كه له 11ى تشرینی دوومى 2019 بەرئێچوو، داریژرا، رێكخراوى OCIA پلانی مافی مەروۇفی هەریەمى بۆ هەریەمى كوردستانی عێراق دروستكرد، كه پلانیكى جیاپه له پلانی نیشتمانی بۆ ولات. به گشتی 389 پششیار لەخۆدەگرت RHRAP. بەشە تاییەتەكانى هەیه كه گرنكى به مافەكانى ژنان، یەكسانی لەسەر بنەمای جۆری كۆمەڵایەتی دەدەن، و گرنكى رەجواكردنی یەكتربرین، وەك رەگەز، نەتەمه، نایین و كەمەندامى دەناسیت RHRAP. دەلێت كه به بەشداریكردنی دەسه‌ل‌آهە پاسادانان و جێبەجێكردن و دادوەرییەكان ئامادەكراوه، لەگەڵ هاوبەشه چالاكەكانى وەك یونامى، رێكخراوهكانى كۆمەڵگەى مەدەنى و كۆمیسۆنى سەرەخۆى مافەكانى مەروۇف¹.

بەپێى ئەو چاوپێكەوتنەى كه بۆ ئەم شیکارییە ئەنجامدراون، ئەنجومەنى بەلای نافرەتان و گەشەپێدان (HCWD) باسى لەوه كرددوه كه داوايان لێدەكەیت داتاكان پششكەش بكەن و بەشداری له كۆبوونەوهكاندا بكەن بۆ بەشداریكردن له پەڕپێدانى پلانهكە. هەر وهها نوێنەرایەتى نەتەمه یەكگرتووەكان بۆ هاوكارى عێراق (UNAMI) ناساوهى به هاوكارى خۆیان كرد له دارشتنى هەندىك بەش له پلانهكە سەبارەت به پرسە تاییەتەكان، هەر چەندە وردەكارییەكان روون نەبوون. به لأم چاوپێكەوتنەكان زانیاری تەوايان ئەدا بۆ دیار كەردنى رادەى ئەم راونێز كارییه بان وەرگرتنى وردەكاری تاییبەت له ئۆسى ئای ئەى. له نیشتمادا پلانهكە له سالى دوومى جێبەجێكردنیدا به ئۆسى ئای ئەى له پرۆسەى راپۆرتكردنى سالى یەكەمدا به. له چاوپێكەوتنەكاندا دەركەوتوه كه ئۆسى ئای ئەى لەم داواياندا كۆبوونەوهى لەگەڵ نوێنەرایەتییه دیپلۆماسییهكان و دەزگای نەتەمه یەكگرتووەكان و رێكخراوه تاییەتەكانى دیکه ئەنجامداوه بۆ لێكۆڵینەوه له پششوانییه دارایی و تەكنیكییه ئەگەر یەكسان بۆ جێبەجێكردنى لایەنه جیاوازمەكانى پلانهكە.

پاڤگراوندیك لەسەر عێراق و حكومەتی هەریەمى كوردستان

هەریەمى كوردستانی عێراق هەریەمىكى نێمچە سەر بەخۆیه و له چوار پارێزگارى هەولێر، سلێمانى، دهوك، هەلەبجە پێكدێت. پایتەختى شارى هەولێره. سنوورەكانى لەگەڵ ئێران و سوریا و توركیا هاوبەشه. حكومەتى هەریەمى كوردستان وەك دەسه‌ل‌آتی حوكمرانى فەرمى لەو ناوچانەدا ناسینراوه، وەك دەستور ناساوه ی پێكراوه. حكومەتى هەریەم له ئەنجومەنى نیشتمانی كوردستان و ئەنجومەنى مەزبەرانى كوردستان و دەسه‌ل‌آتی دادوەرى هەریەم پێكدێت. ئەو یاسایانەى له هەریەمى كوردستان دەردەچن و ئەو بڕیارانەى حكومەتى هەریەمى كوردستان دەدەن، به بڕیارەكانى دادگاشەوه، له رووى یاساییهوه دروستن.

هێلى سنوورداركردن دانرا، وەك له مادهى 140ى دەستورى عێراقدا هاتوو، بۆ جیاكردنەوهى ناوچەكانى ئیدارەى حكومەتى هەریەم له بەشەكانى تری عێراق. ئەم هێله زیاتر له 40%ى خاكى زۆربەهەى كورد له یەكتر جیا دەكاتەوه. هەر وهها ئەم ناوچەیه دانیشتمانى بەرچاوى عەرب و توركمان و مسیحى لەخۆدەگرت. ئەم ئەنجامدا هەندىك ناوچه له پارێزگایى دیاله، كەرکوك، نەینەوا، سەلاحەدین هێشتا ناكۆكى له نێوان حكومەتى هەریەم و حكومەتى فیدرالى عێراقدا هەیه. ئەم دۆخه كاروبارى مەدەنى و بەلگەنامەسازى بۆ دانیشتمانى ئالۆزتر دەكات، چونكه لەوانەیه بكوته ژیر چەندین دەسه‌ل‌آتی دادوەرییهوه. كاریگەرى لەسەر مافەكانى ژنان و كاری رێكخراوهكانى

¹ Office of the Coordinator for International Advocacy (OCIA) (2021), 'The Regional Human Rights Plan in KRI (202–2025)', p 6.

کومه‌لایه‌تی مه‌دنی (CSO) هه‌یه که گرنگی به یه‌کسانی لسه‌ر بنه‌مای جۆری کومه‌لایه‌تی ده‌دن، چونکه رینگری ده‌کات له دستراگه‌یتن به به‌لگه‌نامه و خزه‌تگوزاریه‌ پیوسته‌کان.

نۆینه‌رایه‌تی نه‌تمه‌ه یه‌کگرتوه‌کان بۆ هاوکاری عیراق (UNAMI) نۆینه‌رایه‌تییه‌کی سیاسی تابه‌ته‌ه که له سالی ۲۰۰۳ لسه‌ر داوای حکومه‌تی عیراق دامه‌زراوه. رۆلی راویژکردن و هاوکاریکردنی حکومه‌ت و خه‌لگی عیراقه. تیمی لیکۆلینه‌وه‌ی نه‌تمه‌ه یه‌کگرتوه‌کان بۆ به‌ره‌و‌په‌شبردنی لێپرسینه‌وه له تاوانه‌کانی داعش (UNITAD) له سالی ۲۰۱۷ بۆ پالێشتیکردنی هه‌رله‌کان له لێپرسینه‌وه له داعش (به داعش ناسراوه) له به‌رامبه‌ر تاوانه‌کانی نه‌جامدراو دروستکرا. (UNITAD) به‌لگه‌ی نه‌گه‌ری تاوانی جه‌نگ و تاوانه‌کانی دژی مرۆفایه‌تی و جینۆساید له عیراق کۆده‌کاته‌وه و ده‌پیاریزیت و هه‌لیده‌گرنیت. نووسینه‌گی کۆمیساریای بالای مافی مرۆفی نه‌تمه‌ه یه‌کگرتوه‌کان (OHCHR) له نزیکه‌وه هاوکاری هه‌ردوو ریکخراوی (UNAMI) و (UNITAD) ده‌کات. ناژانسه‌کانی دیکه‌ی نه‌تمه‌ه یه‌کگرتوه‌کان که له عیراق ناماده‌ن بریتین له ژنانه‌ی نه‌تمه‌ه یه‌کگرتوه‌کان، UNFPA و یونیسف. ئەم ده‌زگایانه نووسینه‌گه‌کانیان له به‌غدا بۆ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ حکومه‌تی فیدرالی و له هه‌رلێر بۆ کارکردن له‌گه‌ڵ حکومه‌تی هه‌ریم ده‌پاریزن.

په‌سه‌ندکردنی په‌یماننامه و به‌لگه‌نامه و ریکه‌وتنامه نیوده‌وله‌تییه‌کان

عیراق هه‌شت ریکه‌وتنامه‌ی گه‌ره‌ی نیوده‌وله‌تییه‌ی مافی مرۆفی په‌سه‌ند کرد، له‌وانه ریکه‌وتنامه‌ی دژی به‌هه‌شکه‌نجه و مامه‌له‌ یان سزای درنده‌ه، نامرۆفانه یان سوکه‌ره‌نه‌ی دیکه‌ (CAT)، په‌یماننامه‌ی نیوده‌وله‌تی مافه‌ مه‌دنی و سیاسیه‌کان (ICCPR)، ریکه‌وتنامه‌ی نیوده‌وله‌تی بۆ پاراستنی هه‌موو کهسه‌کان له بێسه‌ر و شوینکردنی زۆره‌ملی (CED)، ریکه‌وتنامه‌ی نه‌هه‌شتی هه‌موو جۆره جیاکارییه‌ک دژی ژنان (CEDAW)، ریکه‌وتنامه‌ی نیوده‌وله‌تی نه‌هه‌شتی هه‌موو جۆره جیاکارییه‌ ره‌گه‌زیه‌یه‌کان (CERD)، په‌یماننامه‌ی نیوده‌وله‌تی مافه‌ نابووری و کومه‌لایه‌تی و کولتورییه‌یه‌کان (ICESCR)، ریکه‌وتنامه‌ی مافه‌کانی منداڵان (CRC)، و ریکه‌وتنامه‌ی مافی خاوه‌ن پێداویستیه‌ تابه‌ته‌کان. (CRPD)

به‌لام عیراق زهمانه‌تی له ماده‌کانی ۲ (f) و (g) و ۱۶ ی (CEDAW) کردوه که تابه‌ته‌ن به‌ پابه‌ندبوون و یه‌کسانی ده‌وله‌تان له هاوسه‌رگیری و هه‌لو‌مشاندنه‌وه‌یدا. لێژنه‌ی (CEDAW) ئەم زهمانه‌تانه به‌ بێچه‌وانه‌ی رۆح و نامانجی سیداو ده‌زانیت و به‌مجۆره داوای لابردنیان ده‌کات. سه‌ره‌رای نه‌وه‌ش، عیراق پرۆتۆکۆلی ئیختیاری بۆ سیداو په‌سه‌ند نه‌کردوه که ریکه‌ به‌ سه‌کالای تاکه‌کسه‌ی ده‌دات

دۆزینهوه سههرهکیهکانی یهكسانی لهسههر بنههای جووری كۆمه‌لایهتی و شیکاری گشتگیری كۆمه‌لایهتی

زه‌مینه(چوارچینه)

عێراق چه‌ند ده‌یه رووبه‌رووی مملانیی چه‌کداری و توندوتیژی و قه‌یرانی جوور و جوور بوونه‌وه. دۆخی مرۆیی و لاتنه‌که باشتربوونی خۆی نیشانداده، ژماره‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی که پنیوستیان به هاوکاریه‌ی له‌ ساڵی ۲۰۱۷ بۆ ۲،۵ ملیۆن که‌س له‌ ساڵی ۲۰۲۲ که‌میکردوه.

عێراق له‌ ریزبندی نایه‌کسانی له‌سههر بنه‌های جووری كۆمه‌لایهتی له‌ کۆی ۱۸۹ و لات له‌ پله‌ی ۱۴۶ و له‌ کۆی ۱۵۶ و لات له‌ پنیومره‌کانی بۆشایی ره‌گه‌زی جیهانی له‌ پله‌ی ۱۵۴ دایه. له‌ ههریمی كوردستانی عێراق 11.8% ی خیزانه‌کان له‌لایه‌ن نافرته‌نه‌وه سه‌رپه‌رشتی ده‌کرێن. نزیکه‌ی 9.2% ی نافرته‌ن له‌ عێراقدا به‌شداری له‌ کاره‌ موچه‌خۆریه‌کان و له‌ ههریمی كوردستانی عێراق ریزه‌که‌ بۆ 14% به‌رزبوونه‌وه. به‌ تیکرا 9.4% ی نافرته‌ن خاوه‌نی سه‌روته‌ و سامان یان هاوبه‌ش، له‌ ههریمی كوردستانی عێراق به‌رزبوونه‌وه بۆ 11.5% به‌لام له‌ ناوچه‌کانی دیکه‌ی و لاتدا بۆ 9% دایه‌زیوه. ناوچه‌ گوندشه‌ینه‌کان به‌ به‌راورد به‌ ناوچه‌ شاریه‌یه‌کان خیزانه‌کانیان گه‌وره‌تره، له‌ کاتی‌که‌دا که ههریمی كوردستانی عێراق به‌ گشتی قه‌باره‌ی خیزانه‌کانی بچووکتره. گرنگه‌ ناماژه‌ به‌وه‌ به‌کهم له‌ ژنان به‌ردوامان له‌ هه‌لگه‌رتی به‌رپه‌رستی سه‌رمه‌کی ئه‌ره‌که‌کانی ناوما‌ل، سه‌رمه‌رای به‌شداری به‌کردنیان له‌ کاری موچه‌خۆری یان خاوه‌نداری سه‌روته‌ و سامان، نه‌مه‌ش به‌هۆی هه‌لوته‌سته‌ کۆمه‌لایهتییه‌ به‌وه‌کان و چه‌شه‌نه‌ کۆنه‌په‌رسته‌نه‌کان سه‌ببه‌ت به‌ رۆلی نافرته‌ن و که‌چان.

عێراق له‌وان ههریمی كوردستانی عێراق هه‌نگاوی ناوه‌ له‌ په‌سه‌ندکردن و جیه‌جیه‌کردنی یاسا و ستراتیژی و پلان بۆ به‌رزکردنه‌وه‌ی خۆشگۆره‌رانی خه‌لمک و په‌راستی مافه‌کانی مرۆف، به‌تایبه‌تی سه‌ببه‌ت به‌ یه‌کسانی له‌سههر بنه‌های جووری كۆمه‌لایهتی.

په‌ش هه‌رشی داعش له‌ ساڵی 2014، ریکخراوی کرێکاری كوردستان په‌شکه‌وتنی له‌ چه‌ند بواریکی یه‌کسانی له‌سههر بنه‌های جووری كۆمه‌لایهتی نیشان دا. نمونه‌ی به‌رچاو بریتین له‌ هه‌نانه‌که‌یه‌ی که‌مه‌ترین په‌شکی 25% ی نافرته‌ په‌رله‌مانتاره‌کان له‌ریگه‌ی هه‌موارکردنه‌وه‌ی یاسای هه‌لگه‌رتن له‌ ساڵی 2009. به‌ریو به‌ریه‌یه‌ی به‌ر فنگه‌ریو نه‌وه‌ی توندوتیژی دژی نافرته‌ن (DCVAW) له‌ ساڵی 2007 له‌ ژێر وه‌زاره‌تی ناوچه‌ دامه‌زراوه‌ بۆ چه‌سه‌رکردنی توندوتیژی ره‌گه‌زی (GBV) ئه‌نجومه‌نی بالایی کاروباری نافرته‌ن که‌ ئیستا به‌ ئه‌نجومه‌نی بالایی نافرته‌ن و گه‌شه‌پێدان (HCWD) ناسراوه، له‌ ساڵی ۲۰۱۰ پیکه‌نرا بۆ سه‌رپه‌رشتی کردنی جیه‌جیه‌کردنی پلانی کارکردنی نیشتمانی نافرته‌ن، ناشتی و ناسایش (NAP) له‌ ههریمی كوردستانی عێراق. له‌ ساڵی ۲۰۱۱دا، ههریمی كوردستانی عێراق یاسای دژی توندوتیژی خیزانی (ژماره‌ ۸) ده‌کرده‌، که‌ تاوانباران لێپه‌سه‌ینه‌وه‌ له‌ توندوتیژی خیزانی له‌ناو خیزانه‌کاندا ده‌کات. هه‌روه‌ها ههریمی كوردستانی عێراق ستراتیژی نیشتمانی بۆ به‌رنگه‌ریو نه‌وه‌ی توندوتیژی دژی نافرته‌ن له‌ ساڵی 2013 په‌سه‌ند کرد، که‌ ریشوونیه‌کانی بۆ په‌شکه‌ریکردنی رزگاریو نه‌وه‌ی توندوتیژی خه‌سترووه.

به‌داخه‌وه‌ ئه‌و په‌شکه‌وتنه‌یه‌ی به‌ده‌ست هاتوون له‌ مانگی حوزه‌یران/ته‌مه‌وزی ۲۰۱۴ وه‌ستان کاتی‌که‌ داعش ده‌ستی به‌سه‌ر به‌شیه‌کی به‌رچاوی عێراق گه‌رت و کۆنتروولی کرد، به‌تایبه‌تی له‌ باکوور. له‌ ماوه‌یه‌دا داعش په‌شکه‌ری توندی یاسای نیوه‌ده‌له‌تی مافی مرۆف و یاسای تاوانی نیوه‌ده‌له‌تی و یاسای مرۆیی نیوه‌ده‌له‌تی نه‌ه‌نجامدا. له‌وانه‌یه‌ ئه‌و کردنه‌وه‌ی نه‌ه‌نجام ده‌درین وه‌ک تاوانی جه‌نگ، تاوانی دژی مرۆفایه‌تی و جینه‌ساید به‌ناسرین. ئه‌و دانیه‌شه‌وه‌یه‌ی که‌ له‌ ژێر کۆنتروولی داعشدا ده‌ژین، توشی ده‌ستداری ئامانجدار بوون، له‌وانه‌ له‌سیداردان، ئه‌شه‌که‌نه‌جهدان، برینی به‌شه‌مکانی جه‌سته‌، توندوتیژی ئیئتو-خافی و سه‌پاندنی ده‌ستداری و کۆیلایه‌تی سه‌ببه‌تی به‌سه‌ر ژنان و که‌چاندا. کۆمه‌لگه‌ی ئیژییدی به‌ تایبه‌تی تاییه‌ت کرا و کرایه‌ ئامانج.

به‌لگه‌ی زیاتر سه‌ببه‌ت به‌ تاوانه‌ی داعش له‌ دژی پیکه‌هاته‌ جیاوازه‌کان نه‌ه‌نجامی داوه، کۆده‌کرینه‌وه‌. یونایتد له‌ راپۆرتی مانگی ئایاری ۲۰۲۳دا بۆ ئه‌نجومه‌نی ناسایش راپه‌گه‌یه‌اندوه‌ که‌ ئه‌مانه‌ی کۆکرده‌ته‌وه‌ :

یونیتاد هه‌لسه‌نگاندنی سه‌رمه‌تایی که‌یه‌سه‌کانی نه‌ه‌نجامداوه‌ سه‌ببه‌ت به‌ تاوانه‌ی که‌ دژی دانیه‌شه‌وتنی سوخته‌ له‌ نه‌نبار نه‌ه‌نجامداران، تاوانه‌کانی دژی کۆمه‌لگه‌ی ئیژییدی جی بی تی کیو+ و له‌ناو به‌ردنی میراتی کۆلتوری. راپۆرتیه‌کانی هه‌لسه‌نگاندنی که‌یه‌سه‌کانی ئیستا به‌ به‌لگه‌ی زیاده‌ و شیکاری یاسایی نوێکرانه‌وه‌. جیه‌گی سه‌رنجه‌، راپۆرتی تاوانه‌کانی دژی پیکه‌هاته‌ی ئیژییدی له‌ شنگال به‌ راستی و شیکاری نوێ به‌شیه‌وه‌یه‌کی به‌رچاوی نوێ کراوه‌ته‌وه‌. هه‌روه‌ها راپۆرتی سه‌رمه‌تایی هه‌لسه‌نگاندنی که‌یه‌سه‌کان سه‌ببه‌ت به‌ تاوانه‌کانی دژی کۆمه‌لگه‌ی مه‌سیحی له‌ شاروچه‌که‌کانی هه‌مدانییه‌ و به‌رته‌له‌ به‌رزکراوه‌ته‌وه‌. جگه‌ له‌موش یونیتاد راپۆرتیه‌کی له‌سه‌ر په‌رینه‌پێدان و به‌کاره‌بنانی چه‌کی کیمیاوی و بایۆلۆجی له‌لایه‌ن داعشه‌وه‌ له‌ عێراق ناماده‌ کردوه‌.

له‌ مانگی نیسانی ساڵی ۲۰۱۴، په‌ش هه‌ر شه‌ه‌کانی داعش، حکومه‌تی فیدرالی عێراق په‌که‌مین ستراتیجی ژنان و ناشتی و ناسایشی (WPS) و پلانی کاری نیشتمانی (NAP) ی په‌سه‌ند کرد و بووه‌ په‌که‌م و لات له‌ ناوچه‌که‌دا که‌ ئه‌و کاره‌ به‌کات. سه‌رمه‌تایی WPS NAP له‌سه‌ر شه‌ش پایه‌ بنیاتی نرابوو: به‌شداریکردن، په‌راستی و خۆپه‌راستی، په‌شکه‌وتنی چه‌سه‌رکردن، کۆکرده‌وه‌ی سه‌رچاوه‌، چاودێریکردن و هه‌لسه‌نگاندن. له‌ راپۆرتی حکومه‌تدا بۆ لێژنه‌ی CEDAW له‌ ساڵی 2018دا هاتوه‌ که‌ ریکخراوه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی مه‌دنه‌ی، به‌تایبه‌تی هاوپیامانی بۆ جیه‌جیه‌کردنی پلانی نیشتمانی بۆ به‌ریارنامه‌ی 132 (2000) 5، چالاکانه‌ به‌شدارییان له‌ ناماده‌کردن و په‌رینه‌پێدان ستراتیژی و پلانه‌که‌دا کردوه‌. په‌که‌م ستراتیژی و پلان له‌ ساڵی ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸ جیه‌جیه‌کردن، له‌گه‌ڵ هه‌رێه‌یه‌کی ئه‌ره‌کی که‌رته‌کان (CSTF) دامه‌زرا بۆ سه‌رپه‌رشتیکردن و په‌شکه‌ریکردنی پرۆسه‌که‌ و جیه‌جیه‌کردنی NAP له‌ مانگی نیسانی ساڵی ۲۰۱۴، په‌ش هه‌ر شه‌ه‌کانی داعش، حکومه‌تی فیدرالی عێراق په‌که‌مین ستراتیجی ژنان و ناشتی و ناسایشی (WPS) و پلانی کاری نیشتمانی (NAP) ی په‌سه‌ند کرد و بووه‌ په‌که‌م و لات له‌ ناوچه‌که‌دا که‌ ئه‌و کاره‌ به‌کات. سه‌رمه‌تایی WPS NAP له‌سه‌ر شه‌ش پایه‌ بنیاتی نرابوو: به‌شداریکردن، په‌راستی و خۆپه‌راستی، په‌شکه‌وتنی چه‌سه‌رکردن، کۆکرده‌وه‌ی سه‌رچاوه‌، چاودێریکردن و هه‌لسه‌نگاندن. له‌ راپۆرتی حکومه‌تدا بۆ لێژنه‌ی CEDAW له‌ ساڵی 2018دا هاتوه‌ که‌ ریکخراوه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی مه‌دنه‌ی، به‌تایبه‌تی هاوپیامانی بۆ جیه‌جیه‌کردنی پلانی نیشتمانی بۆ به‌ریارنامه‌ی 132 (2000) 5، چالاکانه‌ به‌شدارییان له‌ ناماده‌کردن و په‌رینه‌پێدان ستراتیژی و پلانه‌که‌دا کردوه‌. په‌که‌م

سەرئێژى و پلان له سالى 2014 تا 2018 جێبەجێكرا، لهگەڵ هێزى نەركى كەرتەكان (CSTF) دامەزرا بۆ سەرپەرشتى كردن و پشتگیرى كردنى پرۆسەكە و جێبەجێكردنى

دوابەدواى هێرشەكانى داخ له مانگی حوزەيران/تەمەوزى 2014، وەزارەتى دەوڵەت بۆ كاروبارى نافەرمان له حكومەتى فیدراالى، بە هاوكارى رێكخراوەكانى كۆمەڵگەى مەدەنى، پلانێكى فەریگوزارى فەریگوزارى دارشت، كه له مانگی ئابارى 2015 پەسەندكرا، پلانەكە تیشكى خستە سەر سى پایەى سەرەكى: بەشداریكردن، پاراستن و خۆپاراستن، بە ئامانجى سەرەكى یارمەتیدانى تاكەكانى ئاواره و چاودێرى كردنى حالەتەكانى ئەو ژنانەى كه داخ زانیان بەرگەوتوو، لەوانە ئوانەى رەفیزاون و دەستدەریژىیان كراوەتە سەر. هەرۆها پلانى مەترسیدار زوورێكى ئۆپەراسیۆنەكانى دامەزراند بۆ سەرپەرشتى كردنى جێبەجێكردن. بەلام دواى دوو مانگ له پەسەندكردنى، وەزارەتى دەوڵەت بۆ كاروبارى ژنان كه بەرپرسبار بوو له جێبەجێكردنى ئەو پلانه، هەلومشایەوه. له مانگی یەكی سالى 2016، دواى ماوەیەك دواكەوتن، نووسینگەى سەرۆك وەزیران رێنمایى دەستپێكردنەوى زووری ئۆپەراسیۆنەكانى كرد بۆ ئەوى وەزارەتە پەيوەندیدارەكان بتوانن چاودێرى جێبەجێكردنى پلانەكان بكەن.

دواى تەواوبوونی یەكەمین WPS NAP له سالى 2018، عێراق بریاریدا دووم WPS NAP پەرەپێدات بۆ چارەسەر كردنى كێشە و پێداویستییەكانى ژنان و كچان له قوناعى دواى مەملەتیكان. بەلام ئەمەش بە هۆى ناسەقامگیرى سیاسى و گۆرانكارى له حكومەت و پەرەماندا چەندین جار دواكەوت. له سالى 2020 بە پالێشتى تەكنیکی و ئۆپەراسیۆنى و دارایی رێكخراوى ژنانى ئەتەوه یەكگرتوو، سەركتاریەتى ئەنجومەنى وەزیران دووم WPS NAP ی پەسەند كرد، كه له كانوونى دوومى 2020 دەستى پى كرد . له مانگی تشرینی یەكەمى 2022، له 22 سالیادی بریارنامەى 1325 ی ئەنجومەنى ئاسایشدا، پلانى وەزارى و كەرتى خۆجێى دارێژرا و بە هاوبەشى لهگەڵ ژنانى ئەتەوه یەكگرتوو، وەزارەتى بەهێز كردنى ژنانى عێراق له ئەمەنداریەتى گشتى ئەنجومەنى وەزیرانى حكومەتى فیدراالى دەستپێكرد. پێش ئەوه WPS NAP ی جیا بۆ هەریەمی كوردستانی عێراق (هەریەمی كوردستانی عێراق (پەرەى پێدا . هەریەمی كوردستانی عێراق NAP بە فەرمى له 30 تشرینی دوومى 2021 بۆ ماوهى 2021-2024 دەستپێكرد. ئەم دەستپێكردنە بە سێنوسەرى حكومەتى فیدراالى و وەزارەتى ناوخۆ و بە هاوبەشى لهگەڵ ژنانى ئەتەوه یەكگرتوو، ئەمەندارا . پێش دەستپێكردنى ئەم كاره، ئەنجومەنى بلاى ژنان و كەشەپێدان (HCWD) وۆرك شۆپىكى له هەلۆئێر ساز كرد، كه تێیدا رێكخراوەكانى كۆمەڵگەى مەدەنى بەشداریكردن كه كار لەسەر WPS NAP و یەكسانی لەسەر بنەمای جۆرى كۆمەڵایەتى له هەریەمی كوردستانی عێراق دەكەن. ئامانجى وۆرك شۆپەكە ناساندنى یاساى NAP 1325 بوو بۆ سالى 2021-2024 و تاوتوێ كردنى رۆلى دەستەى هەریەمی كوردستانی عێراق 1325 كه له ئۆرگانەكانى حكومەت و رێكخراوه كۆمەڵایەتیەكان پێكێت. بۆردى 1325 سەرپەرشتى جێبەجێكردنى NAP دەكات، خۆدى پرۆسەى جێبەجێكردن، و وەك میكانیزمیكى هەماهەنگى له نێوان HCWD و رێكخراوه كۆمەڵایەتیەكان كاردەكات، لەوانەش دانانى ئەولەویەتەكانى جێبەجێكردن . هەریەمی كوردستانی عێراق NAP سەرئێژى دەخاتە سەر سى پایە: بەشداریكردن، پاراستن و خۆپاراستن. له ژێر پایەى خۆپاراستن، ئامانج بەهێز كردنى رێشوینى خۆپاراستنە پێش مەملەتیكان و له كاتى مەملەتیكان و دواى مەملەتیكان و پێشخستنى ژینگەىكى دوور له توندوتیژی جێندەرییە NAP . بێهەرەكان بۆ كەشەپێدان بەم ئامانجە دادەنێت، لەوانە زیادكردنى رێژەى سودمەندانى ژنان له بەرنامە و خزمەتگوزارییەكانى خۆپارێژى، چ حكومى و ناحكومى، هەرۆها ژمارەى ئەو هەموار كەردنە یاسایى و جێبەجێكردن و رێكارە پەيوەندیدارەنى كه لەلایەن حكومەتەوه بۆ پاراستنى ژنان ئەمەندارون له مەملەتیادا.

له مابەنى چاوپێكەوتنەكاندا، لایەنە پەيوەندیدارەكان كه بەشداریكردن لە هەولەكانى WPS NAP له هەریەمی كوردستانی عێراق تیشكیان خستە سەر ناستەنگەكانى جێبەجێكردنى پلانى هەریەمی كوردستانی عێراق بەهۆى ئەوونى بودجەى تاییەت. تەنها پایەى پاراستن بودجەىكى دیاریكراوى هەبوو كه لەلایەن ئەنجومەنى بلاى ژنان و كەشەپێدانەوه تەرخانكرا، بەلام هێشتا جێبەجێكردنى دەستپێكردبوو. سەبارەت بە پایەى بەشداریكردن، زانیاریەكانى چاوپێكەوتن و گەتوگۆكانى وۆرك شۆپ ناماز میان بەوه كرد كه HCWD سەرئێژی لەسەر پێشخستنى بەشداریكردنى ژنان له ژبانی سیاسى و گشتى، پرۆسەكانى بریاردان و پەيوەندى كردن لهگەڵ لایەنە سیاسییەكان بوو. هەرۆها جەخت لەسەر هاوكارى لهگەڵ كەرتى تاییەت كرا، بەهۆى بۆ دانیابوون له بەشداریكردنى ژنان له ئابووریدا، لەوانەش له رێگەى دەستپێشخەرییە گشتى-تاییەتیەكان HCWD . (PPI) باسى له واژو كردنى پلانى بەهێز كردنى پێنج سالە لهگەڵ كۆمپانیاى ئەلمانى بۆ هاوكارى نۆئەدوئەلى (GIZ) و بانكى جیھانى كرد بۆ پشتگیرى كردن له بەشداریكردن و بەهێز كردنى ژنان له كەرتى تاییەتدا.

HCWD بەرپرسبارە له مافەكانى ژنان و چارەسەر كردنى پێداویستییەكانى ژنان و كچان، وەك له ئامانجەكانى پلانى كار كردنى مافى مرۆفى ناوچەى (RHRAP) دا هاتوو. بەلام له كاتى پەرەپێدانی پلانەكاندا لەلایەن OCIA راولێژ بە HCWD نەكرا، ئەمەش بوو هۆى بێزارى و نێگەرانی بەردەوام سەبارەت بە دووبارەبوونەوى ئەگەرى نەك هەماهەنگى له نێوان لایەنە پەيوەندیدارەكاندا. دامەزراندنى پەيوەندیەك له نێوان RHRAP و WPS NAP ، بە لەبەرچاوترى سەرپەكەوتنێان له چارەسەر كردنى پرسە هاوشوومەكاندا، زۆر گرنگە. چاوپێكەوتنەكان دەریانخست كه ئۆرگان و فەرمانگەكانى حكومەت زۆرجار بە شۆپەىكى سەر بەخۆ كاردەكەن، هەماهەنگى و هاوكاریەكى دروستیان نییه.

حكومەتى هەریەمى هەنگاوى ئەرىنى ناوه بۆ جێبەجێكردنى بەلێنەكانى سەبارەت بە یەكسانی لەسەر بنەمای جۆرى كۆمەڵایەتى و مافەكانى ژنان، بەلام پێشكەوتنەكان بە خاوى ماوەتەوه. تەحەددیاتەكان بریتین له بەر خۆدانى كەشەپێدان و بەر امبەر بەم هەولە، وەك له بەشى راپۆرتەكاندا بە وردى لێكۆلێنەوى لەسەر كراوه كه تاییەتە بە كەمیونەوى فەزای بەرگەریكارانى مافەكانى ژنان. نۆزینەمەكانمان چەند هۆكارێك بۆ ئەم پێشكەوتنە خاوه پێشان دەدەن. رۆلى رەگەزى نەرىتى و هەلۆتێستى پیاوسالارى كه بە قوولى چەسپاوه له كۆمەڵگای كوردیدا بەردەوامه. یاساى ناتەواو و جێبەجێكردنى ناكاریگەرى چوار چۆه یاساییەكان، لهگەڵ رەهینانى ناتەواو بۆ دادوهرەكان، داواكارى گشتى، ستافى DCVAW ، و یەكەكانى رەگەزى لەناو وەزارەتەكانى حكومەتى هەریەم، بەشداریكردن له پێشكەوتنى سنووردار . سەرەراى ئەمەش، سنووردار بوونی دەستراگەپێشتن بە خۆبێندن، بەر بەستى بەرچاوه بەهێز كردنى ئابووری ژنان، كەسى سەرچاوه و لێهاتووبى، و ئەبوونى هەماهەنگى له نێوان لایەنە پەيوەندیدارەكان كه كار لەسەر یەكسانی لەسەر بنەمای جۆرى كۆمەڵایەتى و مافەكانى ژنان دەكەن، زیاتر رێگەى له پێشكەوتن دەكەن.

لەم بەشەدا، نێمە باس له نێگەرانییە سەرەكییەكانى یەكسانی لەسەر بنەمای جۆرى كۆمەڵایەتى و گشتگیرى كۆمەڵایەتى دەكەین كه له رێگەى پرۆسەى كۆر كەردنەوى زانیاریەكانمانەوه دەستپێشخاران. له كاتێكدا ئەمە تێروانینیكى گشتى تەواو نییه بۆ هەموو نێگەرانییەكانى GESI له هەریەمی كوردستانی عێراق، بەلام رەنگدانەوى ئەو پرسانەن كه وەك ئەولەویەتیكى گرنگ له كاتى پێداچوونەوه بە ئەدبیاتەكانمان، راولێژكارییەكانى لایەنە پەيوەندیدارەكان، و وۆرك شۆپەكانمان سەبارەت بە جێبەجێكردنى RHRAP سەریان هەلداوه.

كچانى هەرزەكار و هاوسەرگیرى زۆرەملتی مندالان

هاوسەرگیری مندالان به زۆر کێشه‌یه‌کی به‌رچاوه له عێراقدا، به‌تایبه‌تی کارگیری لاسەر کچانی خوار ته‌مه‌نی 18 سال هه‌یه، نه‌م بابه‌ته له ههرێمی کوردستانی عێراق یشتا باو بووه. به‌پێی راپرسیه‌کی دانیه‌شتوانی سالی 2022، 25.5% ی نافهرتان له عێراق پێش ته‌مه‌نی 18 سالی هاوسەرگیران کردوه، 5.2% ی نافهرتان ته‌نانه‌ت پێش ته‌مه‌نی 15 سالی هاوسەرگیران کردوه ههرێمی کوردستانی عێراق. له مانگی حوزیرانی سالی 2022، UNFPA کونفرانسیکی نیه‌تانی دوو رۆژه‌ی رێکخست بو چاراسهرکردنی نه‌م بابه‌ته و هوشیارکردنه‌وه‌ی خه‌ڵک سه‌بارته به‌رکاره زینانه‌خه‌شه و تاوئیکردنی رێوشوێنی پێویسته‌تی بو رێگیرکردن و که‌مه‌کردنه‌وه‌ی هاوسەرگیری پێشوخه‌ت زۆره‌ملی. راپۆرتیکی یونامی و OHCHR زیاتر تیشک ده‌خاته سه‌ر توندی دۆخه‌که.

یاسای هه‌موارکراوی کاروباری که‌سی ژماره 1959/1111 که‌مه‌ترین ته‌مه‌نی هاوسەرگیری وەک 18 سال دیاری کردوه. به‌لام رێگه به هاوسەرگیری مندالان ده‌دات که ته‌مه‌نیان له نیوان 15 بو 18 سالدا به‌ نه‌گه‌ر زمانه‌ندی له‌لایه‌ن سه‌رپهرشتیاری یاساییه‌وه بدریت. حکومه‌تی ههرێمی کوردستان که‌مه‌ترین ته‌مه‌نی بو 16 سال به‌رزکردوه.

ته‌مه‌نی به‌رچاوه که ده‌مه‌نیته‌وه نه‌یه‌به که هه‌رچهنده یاسا سزا به‌سه‌ر که‌سه‌کاندا ده‌سه‌پێنێت که مندالیک هاوسەرگیری ده‌کات، به‌لام سزا به‌سه‌ر دایک و باوکدا ناسه‌پێنێت به‌هۆی ناچارکردنی کچانه‌کانیان بو هاوسەرگیری یان بو نه‌وانه‌ی که نه‌م جوهره هاوسەرگیریه‌به به پێشیلکردنی یاسا به‌رئوده‌بهن. خێزانه‌کان به‌زۆری نه‌م هاوسەرگیریه‌به له رێگه‌ی گریه‌سه‌تی هاوسەرگیریه‌به له ده‌رمه‌وه‌ی سه‌سته‌می یاسایی رێکده‌خهن؛ به‌لام تا له‌لایه‌ن دادگاهه تومار نه‌کرتین به یاسایی نازانن.

به‌پێی نه‌ده‌یبات و باسه‌کاتی وۆرک شوپه‌که‌ن، زۆر جار هاوسەرگیری به‌زۆری مندالان و هه‌ک میکانیزمی رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی نه‌رمی سه‌ره‌ر ده‌کریت که به‌هۆی هه‌زاره‌یه‌کی زۆره‌وه ده‌جوولێته‌وه. خراپه‌روونی بارودۆخی نابوووری که به‌هۆی په‌تای کوفید-19 وه خراپه‌ر بووه، بووته هۆی زیادبوونی هاوسەرگیری مندالان. کۆمه‌لگا ناوارمکان به تابه‌تی له دۆخی خراپدان، نه‌ک ته‌نبا هاوسەرگیری مندالان به‌لکو جوهره‌کانی تری توندوتیژی سه‌یکسی و ره‌گه‌زیش نه‌زموون ده‌کهن. له هه‌ندیک ناوچه‌ی گوندشه‌کاندا کچان له چوونه قوتابخانه بیه‌وا ده‌کرتن، جهخت لاسەر جیه‌جیکردنی رۆلی نه‌رمی و هه‌ک دایک و چاودێر ده‌کرتیه‌وه نه‌ک به‌شداریکردن له هیزی کاری فله‌می.

چاوپه‌که‌وتن له‌گه‌ڵ رێکخراویکی ناکومی (NGO) که تیشک ده‌خاته سه‌ر نێدیبه‌یه‌کان و که‌مه‌یه‌نیه‌ نه‌تۆ-نانیه‌یه‌کانی دیکه‌ی عێراق، ده‌رکه‌وتوه که هاوسەرگیری مندالان له‌ناو کۆمه‌لگه‌ی نێدییدا باو بووه. نه‌وان تیشکیان خسته سه‌ر نه‌وه‌ی که هه‌ندیک حاله‌ت په‌وه‌ندیان به ره‌وتیکی نه‌م دایه‌وه هه‌له‌ته‌وه هه‌یه، که به شوپه‌یه‌کی به‌رفراوان له کۆمه‌لگادا به‌رگیراوه، هه‌ره‌ها وازه‌نه‌مان له قوتابخانه زوو. هه‌ره‌ها نه‌م هۆکارانه به‌شداربوون له زوو به‌شداریکردن له خوارده‌وه و جگه‌ر ده‌کیشان. نا‌مازه به‌وه کرا که هاوسەرگیری مندالان له‌لایه‌ن سه‌رکرده نانیه‌یه نێدییه‌کانه‌وه نه‌تجام ده‌دریت، هه‌رچهنده له‌رووی یاساییه‌وه دانیه‌نه‌نراو نیه‌.

جگه له خراپه‌ی بارودۆخی نابوووری، هۆکاری جوهره‌جۆر بوو هاوسەرگیری پێشوخه‌ته له پروسه‌ی کۆکردنه‌وه‌ی زانیاریه‌یه‌کاندا ده‌ستپێشانه‌را. نه‌م هۆکارانه بریتین له پابه‌ندیون به نه‌رمی کۆمه‌لایه‌تی، لاساییکردنه‌وه‌ی نه‌وانی دیکه، چاراسهرکردنی ناکۆکی نه‌وان خێزانه‌کان له رێگه‌ی هاوسەرگیری و هۆکاره نایه‌نییه‌کان و چه‌واشه‌کاری کۆمه‌لایه‌تی. هاوسەرگیری زۆره‌ملی ده‌رئه‌نجامه تونده‌کانی بو کچان هه‌یه، و هه‌ک سنووردارکردنی ده‌سه‌راگه‌شته‌ن به خویندن و ده‌رفه‌تی په‌شه‌یی، به‌رزبوونه‌وه‌ی مه‌ترسه‌یه‌کانی توندوتیژی خێزانی و ده‌سدریژی سه‌یکسی، و ده‌رئه‌نجامه تهن‌دروستییه نه‌رنیه‌یه‌کان، به‌تایبه‌تی له حاله‌ته‌کانی زوو دووگیاندا.

داواکاری هه‌بووه بو هه‌موارکردنه‌وه‌ی یاساکه به سه‌بانه‌ی سزا به‌سه‌ر نه‌م دایک و باوکه‌یه‌ی که منداله‌کانبان ناچار ده‌کهن هاوسەرگیری بکه‌ن و نه‌هینشه‌تی نه‌م به‌رگه‌یه‌ی که رێگه به زمانه‌ندی دایک و باوک ده‌دات بو هاوسەرگیریه‌یه‌کانی خوار ته‌مه‌نی 18 سال به‌لام وه‌لامی نه‌م داواپانه‌ی دایه‌وه بو هه‌موارکردنه‌وه.

جگه له هاوسەرگیری به‌زۆری مندالان، کچانی هه‌رزه‌کار رووبه‌رووی چه‌ندین ته‌مه‌دا ده‌بهنه‌وه، له‌وانه ده‌سه‌راگه‌شته‌ن به خویندن سنووردار، نه‌زمه‌وهی به‌رزبوونه‌وه‌ی توندوتیژی سه‌یکسی و ره‌گه‌زی، و به‌رده‌وامبوونی رۆلی ره‌ق و ره‌قی ره‌گه‌زی و هه‌لوئیه‌تی په‌وه‌نه‌ی سالیاری. زۆر گرنگه که توناکانی کریکارانی هه‌لی پێشه‌وه له چاودێری تهن‌دروستی و په‌وه‌ده‌دا به‌رز بکرتیه‌وه که له‌گه‌ڵ کچانی هه‌رزه‌کار و دایک و باوکیان په‌وه‌ندی ده‌کهن، نه‌مه‌ش وا ده‌کات ده‌ستپه‌ردانی پێشوخه‌ته و هوشیاری به‌رز بکرتیه‌وه. خه‌مه‌نگه‌زاریه‌یه‌کانی چاودێری تهن‌دروستی گه‌شتی نیکچوون، نه‌مه‌ش پێویستی به دا‌بنکردنی به‌نه‌رمی یان باشترکردنی ده‌سه‌راگه‌شته‌ن به خه‌مه‌نگه‌زاریه‌یه‌ تهن‌دروستییه گه‌شتگیرمان هه‌یه، له‌وانه‌ش په‌شگینی تهن‌دروستی و تهن‌دروستی پێویسته‌تی که له‌لایه‌ن رێکخراوه‌کانی هه‌لی پێشه‌وه بو کچانی هه‌رزه‌کار پێشینه‌راوان. راهه‌نانی دا‌بنکردنی چاودێری تهن‌دروستی و چاودێریکردنی کوالیته‌ی خه‌مه‌نگه‌زاریه‌یه‌کان زۆر گرنگه بو دله‌باوون له پێشه‌که‌شه‌کردنی خه‌مه‌نگه‌زاریه‌یه‌کانی چاودێری تهن‌دروستی لاسەر به‌نه‌مای پێداوستیه‌یه‌کان و کوالیته‌ی به‌رز.

له مانی وۆرک شوپه‌که‌ندا یاس له چار سه‌ره‌ دا هه‌نه‌ر مه‌کان کرا، له‌وانه به‌کاره‌نانی گرتنی زانیاری، ته‌مه‌له‌وژیا و شیکاری بو به‌ده‌سته‌هینانی تیکه‌په‌شته‌نیکه‌ی باشتر له راده‌ی کێشه‌که و چالا‌ککردنی ده‌سته‌هه‌ردانی پێشوخه‌ته UNFPA. پێشه‌که‌وتی به‌ده‌سته‌هیناوه له به‌نه‌گاربوونه‌وه‌ی هاوسەرگیری مندالان به به‌کاره‌نانی توماری مه‌دنی و ئاماری ژبانی (CRVS)، که له ولاتانی مه‌ک پاكستان و به‌نه‌گلاپه‌ندا سه‌رکه‌وتو بووه CRVS. رووداوه گرنگه‌کانی ژبان مه‌ک له‌دایه‌بوون، مردن، هاوسەرگیری و جیا‌بوونه‌وه تومار ده‌کات. به ناچارکردنی تومارکردنی هاوسەرگیری و به‌رگرتنی زانیاری لاسەر ته‌مه‌نی ژنان له کاتی هاوسەرگیریدا، تومارکردنی مه‌دنی ده‌توانیت په‌شته‌گیری له هه‌مه‌له‌که‌نی جیه‌جیکردن به‌کات بو پاراستنی کچان له هاوسەرگیری که‌م ته‌مه‌ن.

سه‌ره‌رای نه‌مه‌ش، وۆرک شوپه‌که‌ن تیشکیان خسته سه‌ر گرنگی هاو به‌شی نه‌وان که ته‌که‌ن و هه‌مه‌هه‌نگی بو چاراسهرکردنی هاوسەرگیری پێشوخه‌ته به شوپه‌یه‌کی گه‌شته‌گیر. چه‌ندین لایه‌نی په‌وه‌نیده‌را له حکومه‌ت، کۆمه‌لگه‌ی مه‌دنی و ده‌زگاکانی نه‌مه‌وه په‌که‌رتومه‌کان به‌شدارن له رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی نه‌م په‌سه‌.

ده‌سه‌دریژی سه‌یکسی و جوهره‌کانی تری توندوتیژی له سه‌ره‌ به‌نه‌مای جوهری کۆمه‌لایه‌تی

نیه‌گه‌رنیه‌یه‌کی به‌ره‌موام و به‌رچاوه که له رێگه‌ی کۆکردنه‌وه‌ی زانیاریه‌یه‌کانه‌وه نا‌مازه‌ی پێکراوه، زیادبوونی روودانی ده‌سه‌دریژی سه‌یکسی و توندوتیژی لاسەر به‌نه‌مای جوهری کۆمه‌لایه‌تی (GBV) له سالانی رابردوودا. له دوو مانگی یه‌که‌می سالانی 2022 تا 2021 ژن له ههرێمی کوردستانی عێراق کوژراون و له سالانی 2021 تا 2022 ژن کوژراون، له کاتیگدا سالی پێشوو 25 ژن کوژراون. دا‌تا‌کانی یونسف نا‌مازه به به‌رزبوونه‌وه‌ی سه‌رسوهریه‌یه‌ی 125% ی حاله‌ته‌کانی GBV ده‌کهن، که زیاتر له 22 هه‌زار حاله‌ت له نه‌وان سالانی 2020 بو 2021 تومارکراون، په‌تا‌که و ده‌ره‌نجامی قه‌ده‌غه‌کردنی

دوخمه دۆخمه خراپتر کردوه، که بووته هوی نزیکهی دوو هینده ریژهی توشبوون به توندوتیژی خیزانی بههزی کوفید-19. جوره جیاواز مانی GBV شایمی زیادبوونی مترسیدار بوون، لهوانه نازاردانی سیکسی، توندوتیژی ئونلین، ریژهی بهری دهمتریزیکردنه سهر ژنان و کچان له لایین کهسوارانهوه، ههروهها بهریبوونهوهی هواسرگیری زورمیلی کم تهمان بههوی راگرتی خویندن. زیادبوونی بهرچاوی GBV دهمتریت بهگهینرینهوه بۆ چهند هۆکاریک. زورجار دهمه لاتداران له ناسته جیاوازمکاندا شکست دههینن له چارهمسکردنی نهم حالتهانه به شیوهیهکی گونجاو، به پرسیکی ناوخوی دهمان که دودلن له دستهردانین. ههروهها ناستهنگهکان له سیستمی دادهریدا همن، لهوانه راهینانی کمی پیشهیهیکانی دادهروری، درێخایمی ریوشوینی دادگا، و کولتوریک که قوربانی/رزگاربوو تاوانبار دهکات لهکاتیکدا بیانوو یان تهمانمت ستایشکردنی تاوانبار له میدیا و رای گشتیدا. تهنها له سلیمانی له نیوهی یهکمی سالی 2022دا 50 ژن کوژراون.

داعش به تایمی پیکهاته نهمی و نایینیبه جوراوهرهکانی عیراقی کرده نامانج و پیشیلکاری توندی مافهکانی مرۆفی کرد. نهمش هیرشکردنه سهر ماسیچی و نیزیدی و تورکمان و شههیک و کورد لهخوگرنبوو. ژنان و کچانی ههمو چین و تویژمکانی کومهلگا، بهی گوندانه تهمان، توشی تاوان و دهمتریزیی قیزمون بوون. به تایمی ژنان و کچانی نیزیدی به پیی یاسا نیودوه لهتیهیکان بهرگی تاوانهکانیان گرتوه، وک دهمتریزیی سیکسی، کویلایمی سیکسی، دووگیانی زورهملن، بازراگنیکردن و نهشکهنجیدان. له کاتی هیرشکهمی سالی 2014دا 14 ماریهکی زور له نیزیدییهکان کوژران و ههماران کسپش به دیل گیران. ژن و پیوا به شیوهیهکی سیستماتیکی لههکتر جیا دهکرانهوه، زورجار کچان و ژنه گهجهکان به تاک دمخران و به زور دمخرینه کویلایمی سیکسیهوه. کچانی نیزیدی ناچار بوون هواسرگیری لهگهل چهکدارانی داعش بکهن. حالتهکانی توندوتیژی سیکسی بهگشتی کم راپورت دهکرین، نهمش به شیوهیهکی بهرچاوههوی چهواشهکاری کومه لایمییهوه.

یهکیک له چاوپیکهتتهکانی ریخراویک که لهگهل ژنان و مندالانی نیزیدی کاردهکات تیشکی خسته سهر ناکوکییهکی بهردوام سهبارمت به باشترین وهلامدانهوه بۆ ئه مندالانهی له دایکانی نیزیدی له دایک بوون و له لایین نهمدانانی داعشهوه دهمتریزییان کراوته سهر. ناکوکییهکه له دوری نهوه دهمتریهوه که ئایا ئه مندالانه وک عمرمی سوننه یان نیزیدی تومار بکرتن. نهمجوومنی بالای رۆحانی نیزیدی له کۆتایی مانگی نیسانی 2019 بریاریکی دهکرد که ریگهی به گهرا نهوهی ئه ژن و کچانهی نیزیدی دا که له توندوتیژی سیکسی رزگاربان بووه و مندالهکانیان که له نهمجانی دهمتریزیی سیکسی له لایین نهمدانانی داعشهوه له دایک بوون، ههروهها قیولکردنیان له لایین کومهلگاوه. بهلام به گوتهی ئه پیواه نایینه، ئه مندالانه به نیزیدی نازانین، چونکه له باوکی موسلمان (ئه نهمدانهی داعش) له دایک بوون. تهنها ئه مندالانهی له دوو دایک و باوکی نیزیدی له دایک دهبن به نیزیدی دهماسرین. ئه ژنانه خویان تا نیستاش به نیزیدی دادمترین که بهرگی دهمتریزیی و درندهمییان گرتوه. پرسیکی دیکهی گرتگ ئهوهیه که نهم مندالانه به فرمی ناویان تومار نهکراوه، نهمش دهمترهگهشتنیان به خزمهتگوزاریه سهرمکیهیکان سنووردار دهکات، لهوانهش خویندن. لهوانه کومهلگادا روهیرووی تههدا و جیاکاری زیاتر دهمنهوه. له دوی ملاملنیکان لهگهل داعش، زوریک له ژنان هیشتا ممترسی ژنکوژیان لهسهر بههوی ئه نهمشرفهی که وا ههمست دهکریت بهسهر خیزان و کومهلگاکانیاندا دهینن. ههسچنده بهرپرسیانی کورد نیدانهی ئه جوره کوشاران دهکهن، بهلام بههوی تههددیاتی جیهجیکردن و پیویستی زیادکردنی هوشیاری کیشهکه ههروا بهردومه.

کاتیک باس له جیهجیکردنی یاساکه دهکریت، کریکارانی هیلێ پیشهوه جهختیان لهوه کردوه که دادهرمکان زورجار روهیرووی فشاری هوزمکانی خویان دهمنهوه بۆ نهوهی نهم کهمسانه دادگاهی نهمکن. ههروهها لهوانهیه روهیرووی فشار بینهوه بۆ سهپاندنی سزای نهم، بهتایمی ئهگه تاوانبارمکه سهر به ههمان هوز بیت. نهمگهرا نییهکانی دیکه که وروژینران بریتی بوون له نهیوونی راهینانی مافهکانی مرۆف بۆ دادهرمکان و نهمسهرانی جیهجیکردنی یاسا، ههروهها نهیوونی ریبازمکانی سهنتهری رزگاربووان لهوانه سیستمی دادهریدا. نهم هۆکارانه به شیوهیهکی بهرچاوی ریگری له دهمترهگهشتن به داپهروهی ژنان دهکهن. سهرهراي ئهوش، چاوپیکهتتهکان دهریانخستوه که له کاتیکدا یاسا مهرجمانی بۆ ریگهکان به فرژنی دانوه، دادهرمکان به توندی نهم مهرجانه له پراکتیکدا جیهجی ناکهن. رازیکارییهکان لهگهل ریخراوهکانی کومهلگهی معدنی تیشکیان خسته سهر زیادبوونی دیار له حالتهکانی توندوتیژی خیزانی و کوشتنی شهرف. ههروهها بهرگریکارانی مافی ژنان له کاتی ماملهکردن لهگهل نهم کهمسانه، پشتگیریکردنی رزگاربووان، یان قسهکردن به ناشرکرا روهیرووی ناستهنگ دهمنهوه. سهرهراي ههجوونی یاسای پیشکهرتنخوازانه له شوینی خویا، جیهجیکردنی کاریگهرا نهی وک بهر بهستیکی سهرگی دهمنینهوه لهبهردم بهدهمتهنناتی پیشکهرتنی راستهفینه.

کومهلگهی معدنی و ریخراوهکانی مافی ژنان نیگهرانی خویان دهرپزی سهبارمت به پشتیوانی نهکردنی دهمهلاتی دادهری بۆ قوربانیهکان بۆ بهواداچوونی دۆسیهکانیان، بهتایمی کاتیک تاوانبارمکه دهمهلات و کاریگهری بهدستهویه. سهرهراي دهرکردنی یاسای بهرنگاربوونهوهی توندوتیژی خیزانی له هریمی کوردستان، ههلهکان بهردومهوان بۆ فراوانکردنی بازنهی و دهمسهرکردنی پاراستنی ههمه لایینه له بهرامهر ههمو جورهکانی توندوتیژی WRO. بانگهشه بۆ میکانیزمیکی کاریگهرا دهکات که پهیمندی به یاسوه ههیت، که له لایین حکومتی ههمنهوه پشتگیری بکرت به سهرچاوه و بودجهی تایبته. بهلام رهمخه بهشه کۆنهرستهکانی پهراهمان له کاتی خویندنهوهی دوومی پرۆژه یاساکدا بووته ریگر له ههموارکردنهوهی یاساکه. ههروهها ئه WRO انه که لهگهل رزگاربووان کاردهکهن، ناستهنگهکانیان به سهرچاوه سنووردارمکانی و ههرا نهی بهرنگاربوونهوهی توندوتیژی دزی ژنان و خیزانهکان (DCVAW) و ههرا نهی کار و کاروباری کومه لایمی (MOSL) له چارهمسکردنی پیدایهستییهکانی رزگاربوواندا بهدیکردوه. له وورک شوپهکاندا تیشکیان خسته سهر گرتگی بهرکردنهوهی لهپهتوویی کارمندان کهمس و دادهرمکان له ماملهکردن لهگهل کهمسهکانی توندوتیژی خیزانی و باشترکردنی تیگهشتنیان له یاسا بۆ دهمسهرکردنی داپهروهی بۆ رزگاربووان.

چاوپیکهتتهکان ناکوکی له نیوان ریخراوه کومه لایمییهکان و دهمگاکانی حکومته سهبارمت به بهریوهرندی پهناکه له هریمی کوردستانی عیراق ناشرکرا کرد. له نیستادا حکومته سنی پهناکه بهریوهدیات، یهکیکیان له هر پاریزگیهکی گهمردا، لهکاتیکدا ریخراویکی ناخومی بهناوی SEED پهناگهیک بۆ رزگاربووانی بازراگنیکردن بهریوهدیات.

ریكخراوەكانی داكوکی له مافی ژنان خواستی خۆیان دەربەری كه زیاتر بەشدار بن له پێشكەشكردنی ئەم خزمەتگوزاریانە یان رێگەیان پێیدریت پەناگەیی خۆیان بەرئۆبەیان. بەلام له ئێستادا مۆلەتی ئەو كارەیان نییه. هەندێك له رێكخراوە كۆمه‌لایەتییهكان هێلی گەرمی بەرئۆبەیان، و راپۆرت هەیه سەبارەت بە پەناگە تۆمارنەكراوەكانیش .

یەكێك لەو ناستەنگە سەرەكیانه كه له چاوپێكەوتن و وۆرك شۆپەكاندا دەستنیشانكر، نەبوونی پالێشتیكردن بوو بۆ ژنان دواي ئەوەی له پەناگە دەرجوون، ئەمەش جارێكی دیکه توشی مەترسی توندوتیژی جیندەری دەبن. زۆریك له بەشداربووان جەختیان لاسەر بەهێزكردنی لێهاتوویی كارمەندانی دالەمدان و داوێكردنی نامێری گونجاو بۆیان كردووه. هەروەها هەمماهنگی له نێوان ئەو گرۆپانهی كه كار لاسەر توندوتیژی جیندەری دەكەن وەك ئەولەیه‌یه‌تیکی چارەنووسساز ناماژەیی پێكرا. ئەمەش دامەزراندنی رێزەری رۆونی رەوانەكردن و پلانی گشتگیری كەرتی مەزۆیی بە هاوکاری له‌گەڵ HCWD ، DCVAW، و بەشە پەيوەندبەرەكانی تر له هەموو ناستەكاندا دەگرتەوه. سەرەرای ئەوەش، تویژینه‌وه‌كه جەختی لاسەر گرنگی پەمپەندانی ستراتیژییه‌كانی دەرجوون و پێشكەشكردنی رەهینان كردووه بۆ تەیاركردنی ئەو ژنانەي كه پەناگە بەجێدەهێنن بە كارامەیی ژبانی پێویست.

بچووكبوونەوهی فەزای بەرگریكاری مافی ئافەرتان

توندوتیژی رەگەزی و ژنكۆژی پەيوەست بە چەمکی 'سەرەف' له زیادبووندا، هەروەها هەرشه و هێرشەكان كه بەرگریكاری مافی ئافەرتان دەكەنە نامانج. هەرچەندە ئەم پرسە تازە نییه، بەلام فرێكۆنسی هەرشه و هێرشەكان له زیادبووندا. ژمارەیه‌ی زۆر له كەسایەتییه‌كان، بەتایبەتی بەرگریكاری مافەكانی ئافەرتان، هەر شەیان لاسەر سەلامەتی و ناسايشیان بەرزكردووتەوه. ئەم هەرشانە له داكوکیكردنیان له مافەكانی ئافەرتان لەوا كۆمەلگەكانیان و ئۆنلاین سەرچاوە دەگرن، زۆرجار رێككەوتننامەي نەهێشتنی هەموو جۆرە جیاكارییه‌ك دژی ئافەرتان (CEDAW) وەك چوارچۆنییه‌ك بۆ كارەكانیان بەكارده‌هێنن. ئەوەی جێگەي نێگەرانیه، حەلت هەبووه كه چالاكوانە گەنجەكانی سەرقالی چالاكی ئۆنلاین لەلایەن ئەندامانی خێزانییه‌ی خۆیانەوه بەناوی 'سەرەف'‌وه كۆژراون. جگە لەوەش سەركرده عەشیرەتەكان و نێسلامییه توندروەكان و ئوخمه كۆنەپەرسەكانی ناو كۆمەلگە ژنان داكوکیكاری مافی مەزۆیان كردۆته نامانج و تۆمەتباریان كردووه بەوەی كه لەرێگەي كارەكانیانەوه 'سەرەف'ی كۆمەلگە تێكده‌دەن. زۆر گرنگە ئەم دۆخە له چوارچۆنی رۆتی فراوانتری دادگاییكردنی تاكەكاندا بەهۆی رەخنەگرتن له دەسەلاتدارانەوه، چونكه بەرگەي یاسایی بەكارده‌هێنریت بۆ تاوانباركردنی كۆمەكەكانی وەك 'ناوژراندن' یان 'بلاوكردنەوهی زانیاری هەله'، لەگەڵ تۆمەتبارەكان بە مەترسی خستنه سەر ناستی و سەقامگیری گشتی.

داكوکیكاری مافی ژنان تادیت نێگەران لەوەی ئازادی رادەبرینیان بکەوێتە مەترسییه‌وه بەهۆی چالاکییه‌كانیانەوه. ئەوان پێیان وایه حكومەتی هەریەمی كوردستان شكست دەهێنێت له پێشكەشكردنی پالێشتییه‌ی پێویست بۆیان، ئەمەش دەبێتە هۆی بەردوامبوونی هێرشەكان بەی ئەوەی رێكاری یاسایی دروست بەرامبەر ئەنجامدەران بگێرێتەبەر.

ریكخراوەكانی مافی ژنان كه بۆ ئەم شیکارییه‌یه‌كسانی لاسەر بنەمای جۆری كۆمه‌لایەتی و گشتگیری كۆمه‌لایەتی (GESI) راپۆرتیان پێكرا، نێگەران قوولیان دەربەری سەبارەت بە بچووكبوونەوهی فەزای كۆمەلگەي مەدەنی، چالاكوانان و بێبێنی ئافەرتان. ئەوان تیشكیان خستە سەر ئەو كارەوانەوهی كه له رێگەي ئۆنلاینەوه رۆبەررویان دەبێتەوه كاتێك دەنگ دەدەن و ئەو هێرشە كەسییه نامانجانەي كه بەرگەي دەگرن. ئەم رێكخراوانە ناماژەیان بەوه كۆمەلگەي چالاكانە بۆ سەر خۆدی چەمکی 'جیندەر' هەیه، كه به ناوی پاراستنی نەریته كۆمه‌لایەتییه‌كانەوه رەوايه. هەندێك كەس رەگەز وەك 'نایدۆلۆژیایه‌ی رۆژنایه‌ی' یان تەنیا پەيوەست بە مافەكانی LGBTQI+ سەر دەكەن. له ئەنجامدا ئەو رێكخراوانەي كه كار لاسەر یەكسانی لاسەر بنەمای جۆری كۆمه‌لایەتی دەكەن، رۆبەررووی تۆلەسەندنەوه دەبێتەوه و رۆبەررووی ناستەنگ دەبێتەوه. مەترسی و هەرشه‌ی جەدی ئاراسته‌ی رێكخراوه ناکۆمییه‌كان به گشتی كراوه، لەوانەش رێكخراوەكانی مافی ژنان و ئەوانەي كه خەریکی رۆتی رەگەزی رەگەزین، بەی ئەوەی هیچ پشێوانی و هاوئەنگییه‌ی حكومەت پێشكەش نەكراوه. ئەم نەبوونی پشێوانیه‌ی كارەكانیان زیاتر چالاك دەكات. سەرەرای ئەوەش، بەرئۆبەری رێكخراوه ناکۆمییه‌كان له هەولێر ناستەنگی بۆ رێكخراوه ناکۆمییه‌كان دروستكردووه بۆ بەدەستیه‌یان یان نۆیكردنەوهی مۆلەتی پێویست بۆ كارەكانیان، بەتایبەتی قورسە كاتێك دەبێت سالانە مۆلەتەكان نۆیكردنەوه.

ئاواریه‌بوونی ناوخۆ و پەناپەران

له سالێ 2017 نزیکه‌ی پینج ملیون و 400 هەزار كەس له عێراق بەهۆی مەملانیكەنەوه ئاوارەبوون لەناو ئەو وڵاتەدا، هەروەها یەك ملیون و 200 هەزار مندالیش ئەیانتوانی چەنە قوتابخانە. ژنان و كچان به تاییه‌ی كاریگەری ئاوارەبوونی ناوخۆییان لاسەر بەهۆی نۆرمەكانی جیندەری هەن.

بەهۆی هەزاره‌یه‌ی زۆرەوه كه له ئەنجامی ئاوارەبوونی ناوخۆیییه‌وه سەرەهەڵدەدات، ژنان و كچان رۆبەررووی بەرزبوونەوهی توندوتیژی رەگەزی بوونەتەوه، لەوانە دەستدریژی، مندال، هاوسەرگیری پێشوخته و زۆرەملی، ئازاردانی ئابووری و دارایی و پەناپەرنه بەر مێکانیزمی رۆبەررووی بوونەوهی نەرینی وەك سێكسی مانه‌وه.

هەروەها ئەو ئافەرتانە و كچانەي كه له ناوخۆدا ئاوارەن له دەستەرگەشتن بە خۆبێندنا رۆبەررووی ناستەنگ دەبێتەوه. مەترسییه‌ی تاییه‌تەكان و پرسە پاراستەكان لەناو كەمییه‌كانی ئاواره ناوخۆیییه‌كان (IDPs) بەرەسەتی بەرچاوان بۆ خۆبێندنی كچان، وەك لەلایەن زۆریك له داكی و باوكانی ئاوارەبوونەوه دەربەر دراوه.

دواي رزگارکردنیان له دەستی داعش، پێكەتەي بنەمەلییه‌ی له ناوچه ئازادكراوەكان جیاوازه له باقی وڵات. له ئەینەوه 79% خێزانیان سەقامگیرن، 20% له ئاوارەبوون یان پەناگە گەراونەتەوه و 1% هێشتا ئاوارەن. له ئەنبار 37%ی خێزانیان سەقامگیرن، 57% له ئاوارەبوون یان پەناگە گەراونەتەوه، 6%یش هێشتا ئاوارەن.

گروپە چەكدارەكان بەردەوامان لە رېگىرىكردن لە ئاوارەكانى ناوڭو لە دەستراگەيشتن بە ماف و خزمەتگوزار بىيەكانيان. تا نىستاش ژمارەيمى زۆر لە كەمپەكان ھەن، زۆرىنەيان دەكەوتتە شارى دۆھوك لە چوارچىوئە ھەرىمى كوردستان. بەلام پالئەرىك ھەبە بۆ چەمپاندى ئىھە كەمپەنە. لە ئىنجامدا زۆرىك لە ژنان و پىلوان و مندالانى ئاوارە لە ناوڭودا بى مالى بوون يان بە زۆر ئاوارە بوون لە قۇناغى ئاومىدىدا، دەستيان بە نىشتەجىبوون و چاوىزى تەندروستى و خوئىندى نەگەيشتووه. تا كۆتايى سالى ۲۰۲۲ زىاتر لە يەك مىليۇن كەس ئاوارە بوون، لە كاتىدا ۲۶ كەمپ ھىشتا لە ھەرىمى كوردستانى عىراق كارىان دەكرد. پىش سالى ۲۰۱۴ نەزىكەى ۳۶۰ ھەزار نۆزىدى ئاوارە بوون و نەيانتوانى بگەرىنەمە سەر مالى سەر تەپەيەكانيان. ئىمان بەردەوام بوون لە نىشتەجىبوون لە چەمپەن كەمپى ئاوارەكان يان كۆمەلگە ميواندەكان كە لە سەرئەسەرى ھەرىمى كوردستانى عىراق پەرش و بلاو بوون.

عىراق زىاتر لە 290 ھەزار پەنابەر و پەنجاواى تەپەيە، كە زۆرىنەيان كوردى سورىان (زىاتر لە 260 ھەزار)، كە بە پەلەي يەكەم لە ھەرىمى كوردستان نىشتەجىن. ئاسۆي گەرانەمە دەستەجىيان سنووردارە. نەزىكەى 65% پەنابەرانى سوورى لە عىراق لە ناوچە شارىيەكان دەژىن و ئەوانەى ماون لە كەمپى پەنابەران و دامەزراوەكانى ترانزىتدان. ھەندىك لە خەلكى ئاوارە ناوڭو بىيەكان (IDPs) رووبەرووى بەرپەستى بەرچاوى دەبەنەمە بۆ گەرانەمە يان بەگەرتن لە ناوڭودا. ھۆكارەكانى نەپەستى گەرانەمە برىتەن لە ئانەمەنى، نەبوونى دەرفەتى بۆ ئىوى و سەرچاوى دارايى، ھەروەھا زىانگەياندىن بە خانوو بەرە لە ناوچە سەرچاوى بىيەكانيان. پەرسىك كە رووبەرووى ئاوارەكان دەبەنەمە، نەبوونى بەلگەنامە، نەمەش بى دەلەتەيان دەكات. كۆمىسارىيەى پەنابەرانى نەمەو بەگەرتتووهكان (UNHCR) و ھاو پەشەكانى ھاوكارى ياسايى پىشكەكەن بۆ بەدەستەنەننى بەلگەنامە مەدەنىيەكان، چونكە رۆلەيكى چارەنووسساز دەگەرتت لە پاراستنى مافى تاكەكان، رېگىرىكردن لە دەستەسەر كەردن يان سنووردار كەردنى جوولە، دلتىابوون لە دەستراگەيشتن بە خزمەتگوزار بىيەكان و دوور كەوتتەمە لە دووبارە كۆچەردن. بەسە بەلگەنامەى دروست، خەلك كىشەيان ھەبە بۆ دەستراگەيشتن بە خزمەتگوزار بىيە گىشەكانى وەك پەروەردە، چاوىزى تەندروستى و يارمەتەيەكانى ئاسايىش كۆمەلەيمى. ھەروەھا رېگىرى لە ئازادى ھاوچەيان دەكات و مەترسى گرتن و دەستەسەر كەردنى زىاتر دەكات و لە بەرنامەكانى گەرانەمە و ئاومەندەكردنەمە دوورىان دەخاتەمە و بەشدارىكردنىان لە كاروبارى گىشەنە سنووردار دەكات. بەرپەستەكانى بەردەم بەدەستەنەننىان يان نوێكردنەمە بەلگەنامەكان برىتەن لە تىچووى زۆر و رېكارە ئالوزەكان، كە زۆرىنەى ئەوانەى توشى دەين (68%) ئافەتەن.

ئافەتەن و كچانى ئاوارە، لەوانەش ئەوانەى لە كەمپەكانى ئاوارەكانى ھەرىمى كوردستاندان، توشى كىشە و گەرتى زۆر دەين. ئىمان لە دەورەبەرىكى نامۇدا دەژىن، كىشەيان ھەبە بۆ دۆزىنەمەى كار و بۆ ئىوى ژىيانى خۇيان، زۆرچار لە چادەرە دايرەكاندا نىشتەجىن و مەترسى ئازاردانى سىكسى و توندوتىژىيان لەسەرە. ئەم ھەلومەرجە ئاوات و خەونەكانيان بۆ داھاتوويەكى پەر لە بەدەپەنەن دەشكەنەن. ئەم پەرسەمەى لەم راپۆرتەدا باس دەكەرتن، تەخەداى گەورە بۆ ژنان و كچانى ئاوارە و پەنابەر لە ناوڭودا دروست دەكەن. بۆ چارەسەر كەردنى ئەم تەخەدايانە، ئەم وۆرك شۆپانەى كە بۆ ئەم شىكارىيە ئىنجامداران، رىيازىكى بەرپەنەن گەرتەمە بۆ ئەمەى بە ئەمقەست ئەم بەرپەستە ئاوازە بەكۆنەمە كە رووبەرووى ژنان و كچانى ئاوارە دەبەنە.

ئىبووھەكان و بىسەر وشوین بوون

خىزان و كەسوكارى كەسانى ئىبووھەكان بەرگەى ئازارى بەردەوام دەگەرن، چونكە بى ئاگان لە چارەنووس و شوینى خۇيان. ھەروەھا لەگەل سىستەمەيكى ئالوزە دەجەنگەن، كە پىو پىستە سەكالا و داواكار بىيەكانيان بۆ چەمپەن دامەزراو راپۆرت بەكەن. پىگەى ياسايى كەسانى بىسەر وشوینەكار و لەوانەش گومانلەكروانى داغش و مافى كەسوكارىان لە بواریەكانى وەك چاوىزى كۆمەلەيمى و ياسايى خىزان و مافى خاونداریتەى بە شىو بىيەكى دروست رىكەنەخواو. زۆرچار دەستراگەيشتن بەم مافانە تەنھا دواى ئەمەى كەسەكە بە فەرمى و نىبوو يان گەرمەنە دەكەرتت كە مردووه دەدەرتت. جگە لەموش عىراق تومارىكى ئاومەندى و بەيەكەو گەرداوى نىبە كە ئاسانكارى بەكات بۆ ناسپەنەمەى جىيە مەمانەى كەسانى و نىبوو و بىسەر وشوینەكار. ھەروەھا دەستراگەيشتن بە زانىبارى بەس نىبە بۆ ئەم دامەزراوانەى بەرپەسارىان لە ھەلەكانى گەران و لىكۆلەيمە. لە ئىنجامدا خىزانى ئىبووھەكان و بىسەر وشوینەكان لە بەدەستەنەننىان زانىبارى دەربارەى ئازىزىيان و دەستراگەيشتن بەم مافانەى كە مافى خۇيانە، رووبەرووى ئاستەنگى بەرچاوى دەبەنە.

بىسەر وشوینەكردنى زۆر مەلئ بەردەوامە و كىشەيەكى بەرچاوى، تا نىستا ھەزاران ژن و پىلواى نۆزىدى بىسەر وشوینەن. سەرەراى ئەموش، سەدان كەس لە ناوچەكانى سەر دەمانەكە لە ژىر كۆنترۆلى داغشدا ھىشتا بىسەر وشوینەن. گەنگە تىشك بەمەنە سەر ئەمەى كە تۆمەتى تۆلەسەندەمە لە خىزان و كەسوكار و كەسانى بەشدار لە پەرسەى گەران و لىكۆلەيمەى بىسەر وشوینە و بىسەر وشوینەكاندا ھەبە.

توانای بەرپەو بەرپەيەكان لەناو كۆمەتەكاندا

ئىنجومەنى بالۆي ژنان و گەشەپەدان (HCWD) بەرپەسارىە لە پاراستنى مافەكانى ژنان و كچان بە گىشتى. ئەركەكەى برىتەيە لە دلتىابوون ئەمەى كە ياساكان ھاوتەرىبەن لەگەل پەيماننامە و رىكەكۆتنامە نۆدەمۆلەتەيەكانى پەمەست بە مافەكانى ژنان، گەرتەمەرى رىوشوینى خۇپارىزى لە بەرەمبەر پىشكەكردنى مافەكانى ژنان و پىشكەكردنى بەشدارىكردنى ژنان لە پەرسەكانى برىاردان HCWD. سەرپەشتى جىيەكەكردنى پلانى كارى نىشتمانى ژنان و ناشتى و ئاسايىش ھەرىمى كوردستان دەكات و بەرپەرسى يەكەكانى جىندەرىيە لەغار و مزارەت و دەستەكانى كۆمەتى ھەرىمى كوردستان.

رېكخراوەكانى كۆمەلگەى مەدەنى (CSOs)، وەك رېكخراوى نىما، ھاوكارى لەگەل بەشە كۆمىيەكان دەكەن بۆ پىشكەكردنى رەگەز پەرسەى لە سەرئەسەرى و مزارەتەكاندا. ئىمان پىشكەكردنى لە يەكە جىندەرىيەكان دەكەن و ھاوكارىان دەكەن لە پلاندانانى سالانەيان. بەلام ھەموو مزارەتەكان يەكەى جىندەرىيان نىبە. مزارەتەكانى وەك خوئىندى بالۆ و تۆزىنەمەى زانستى، كاروبارى كۆمەلەيمى، داد، پىشەرگە، عوقاف، و رۆشنىرى و لاوان يەكەيكى جىندەرىيان دامەزراوانووه. ئىنجومەنى بالۆي ژنان و گەشەپەدان (HCWD) تەخەدبەتەى دەستپىشكەكردووه لەوانە كەلەينى زانىبارى لەسەر جىندەرى و ژنان، ناشتى و ئاسايىش (WPS) لە نىوان خالە سەرەكەيەكان لە يەكە جىندەرىيەكان و نەبوونى ستراتىژى يان رىنەمەى بۆ يەكخستنى جىندەرى لە سەرئەسەرى كۆمەتەدا. ھەندىك لە رېكخراو كۆمەلەيمەكان نىگەرانى خۇيان دەربەرپەو سەبارەت بەم مزارەتەكانى كە يەكسانى لەسەر بەمەى جۆرى كۆمەلەيمى بە تايەتى پەيوەندەدارە. ھەرچەندە رەنگە ژنان پۆستى بالايان ھەبەت، بەلام ھىشتا نەبوونى دەرفەتى يەكسان و رىرووى جىندەرى لە كارى

وزارتەكاندا ھەيە. بەم شىۋەيە، وا ديارە كە نەم ھەولانە رەنگە زياتر نىشانەيى بن نەك جە ھەرى، كە شكست بەينن لى مسۆگەر كىردنى بەشدار يىكردنى مانادارى ژنان.

لى ميانى چاۋپىنكەوتن و گىفونگۆى وۆرك شۆپەكاندا، نامازە بەۋە كرا كە پىۋىستىيەكى زۆر ھەيە بۇ بەرز كىردنەۋە لىھاتوۋىي نەۋ كەسانەي كە كار لىسەس پىرسە پەيۋەندىدار مەكانى جىندەر دەكەن لىناۋ وزارتەكاندا. زۆرىك لى تاكەكان تىگەيشتەنن نىيە لى چەمكەكانى يەكسەنى لىسەس بنەمەي جۆرى كۆمەلەيتى و گىرنگى رەتەكردنى جىندەرى و نەۋ راستىيەي كە رەگەز زياتر لى تەنھا ژنان لىمخۇدەگىرەت. ھەندىك لى وزارتەكان يان وزارتەكان پىۋىستىيان بە پالېشتى زياترە لى ھەندىكى تر، ۋەك وزارتەتى داد كە بە "نابىناي جىندەر" ۋەسەف دەكەرت. نەم نەۋونى ھۆشبارىيە دەر نەنجامەكانى بۇ جىيەجىكردنى ياساكانى نىستا و مامەلەكردن لىگەل كەيسەكان لى دادگاكاندا ھەيە. بەپنى زانبارىيەكان دادومر و كارمەندان دوۋلن لى نەنجامدانى راھىنانى جىندەرى و زۆرچار تىگەيشتەننىكى دروستىيان نىيە لى گىرنگى ھىنانە ناۋەۋەي دىگەي جىندەرى لى كارەكانىندا. نەۋ تەھەددايانەي كە لى كاتى نەنجامدانى راھىنان لىگەل وزارتە و وزارتەكانى حكومەندا رۇبەرۋويان دەننەۋە برىتەن لى سەرچاۋەي سنووردار يان بودجەي تەرخانكراۋ بۇ دەستپىشخەرىيە پەيۋەندىدار مەكانى جىندەر، ھەروەھا گۆرەنكارىيەكى زۆرى ستافى لىھاتوۋ، كە دەننە ھۆى لىدەستدانى زانبارى و ئواناى دامەزراۋىي لى رەۋتى جىندەر يىدا. بە گىشتى، نەۋونى نىرادەي سىياسى بۇ چارەسەر كىردنى نەم پىرسانە بە شىۋەيەكى كارىگەر ھەست پىدەكەرت.

راسپاردنهكان

ئهو پێشنیاره ههلبژێردراوانه لێردها خراوتهروو له پێداچوونوهی ئهدهبیات و چاوپێکهوتن و گفتوگوانی وۆرک شۆپهوه وهرگیراون. زۆر گرنگه نامازه بهوه بههین که بهرنامهی وۆرک شۆپهکه به مهههست بۆ دروستکردنی ئهم پێشنیارانه درازراوه، وهک له هاوینچی 3 دا هاتوه.

پێشنیارهکان بۆ نووسینگه‌ی حکومهتی ههریم له ریکخه‌ری داکوکیاری نیوده‌وله‌تی (OCIA)

1. دامه‌زراندنی رابوێکاری و به‌شداریکردنی به‌ردهوام و مانادار له‌گه‌ڵ ریکخراوه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی مه‌دنی، ژنان و کچان بۆ پشته‌گیرکردن له چاودێریکردنی کاریگه‌ر له جیه‌جیه‌کردن، چاودێریکردن و هه‌له‌سه‌نگاندنی پلانی کارکردنی مافی مرو‌فی ناوچه‌یی (RHRAP) نهمه‌ش به‌شداری چالاکانه و به‌شداریکردنیان له درێژه‌ی پرۆسه‌که‌دا مسۆگه‌ر ده‌کات.
2. نامازه و ئامانجه تابه‌ته‌کان، پێوانه‌کراوه‌کان، به‌دهست هێنراوه‌کان، په‌یوه‌ندیدارمکان و کاتیی (SMART) بخه‌نه ناو پلانی کارکردنه‌وه، له‌گه‌ڵ ئامرازه روونه‌کانی پشته‌گیرکردنه‌وه. پشته‌گیری له کۆکردنه‌وه‌ی داتای به‌ره‌تی و دامه‌زراندنی پلانی گشتگیر بۆ په‌یوه‌ندیدارمکان و جیه‌جیه‌کردنی داتا. شیکردنه‌وه‌ی ئه‌نجامه‌کان بۆ ئاگادارکردنه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی سیاسه‌ت و پلاندانانی ستراتیژی له‌سه‌ر به‌سه‌می به‌لگه‌.
3. دله‌یابوون له‌وه‌ی که هه‌موو ئهو زانیاریانه‌ی که کۆده‌کرینه‌وه به‌په‌ی ره‌گه‌ز و هۆکاره به‌کتر به‌ره‌کانی دیکه‌ی په‌یوه‌ندیدارمکان ده‌کرینه‌وه، وهک نهمه‌وه، ئابین، ته‌مه‌ن، باری ئابووری-کۆمه‌لایه‌تی، دۆخی په‌نا به‌ر یان ئاوارمبوون و هه‌ند ده‌ستپه‌وره‌دانه‌کانی سیاسه‌ت و به‌رنامه‌ی ئامانجدار و کاریگه‌ر.
4. پشته‌گیری و به‌رزکردنه‌وه‌ی توانای خاله‌ سه‌ره‌مکیه‌کان که به‌ر په‌ر په‌رمان له جیه‌جیه‌کردنی پلانی کارکردنی مافی مرو‌فی ههریمی (RHRAP) له وه‌زاره‌ت و به‌ر په‌ر په‌رمانه‌یه‌کان. پشته‌گیرکردنی راهینان و ده‌ستپه‌یشه‌یه‌کانی بنیاتنانی توانا سه‌به‌ره‌ت به‌ ره‌وتکردنی چینه‌در، هه‌روه‌ها له‌سه‌ر ناوهرۆکی RHRAP و پلانی کارکردنی نیشه‌تمانی ژنان، ناشتی و ئاسایش (WPS NAP) نهمه‌ش ده‌یه‌تته هۆی ناسانکاری باشته‌رکردنی هه‌ماهه‌نگی و هاوته‌ریبی نیوان هه‌ردوو پلانه‌که‌.
5. خۆت به‌دوره‌یگه‌ر له دووباره‌بوونه‌وه‌ی هه‌له‌کانی نیوان پلانی کارکردنی مافی مرو‌فی ههریمی (RHRAP) و وه‌زاره‌ت و به‌سه‌مکانی تر، له‌وانه‌ش به‌شی به‌ره‌نگار بوونه‌وه‌ی توندوتیژی دژی ژنان (DCVAW) و ئه‌نجمه‌نی با‌لای ژنان و گه‌شه‌پێدان (HCWD) نهمه‌ به‌ تابه‌تی گرنگه‌ بۆ ئهو به‌ره‌وه‌ی که پلانی کارکردنی نیشه‌تمانی ژنان، ناشتی و ئاسایش (WPS NAP) و ستراتیژی به‌ په‌یوه‌ندیدارمکانی دیکه‌ و پلانه‌کانی کارکردنی نیشه‌تمانی (NAPS) ده‌یانگرته‌وه. په‌یوه‌ندی پلانی کارکردنی مافی مرو‌فی گه‌یاندن که وه‌زاره‌ت و به‌سه‌ سه‌ره‌مکیه‌کانی به‌شداریبوو ده‌ستپه‌یشه‌یه‌کان و دله‌یابیت له به‌کخه‌ستی ته‌واوی RHRAP له سیاسه‌ت و به‌رنامه‌کانیدا.
6. ناسانکاری بۆ کۆکردنه‌وه‌ی سه‌رچاوه‌ و بودجه‌ بۆ جیه‌جیه‌کردنی پلانی کارکردنی مافی مرو‌فی ناوچه‌یی (RHRAP) ئهم ریه‌زه‌ هاوبه‌شه‌ پالپه‌شتی له گه‌یاندنی کاریگه‌رانه‌ی پلانه‌که‌ ده‌کات له ریه‌گه‌ی به‌ش و وه‌زاره‌ته‌ به‌ر په‌ر په‌رمانه‌کانه‌وه‌.
7. راهینان و په‌روه‌ده‌ی هه‌ستیا‌ری چینه‌دری له‌سه‌ر مافه‌کانی ژنان و کچان به‌کریته‌ ئه‌جباری بۆ سه‌ره‌جم کارمه‌دانی حکومه‌ت و وه‌زاره‌ت. ئهم راهینانه‌ پیه‌یه‌سته‌ به‌ هاوکاری و هه‌ماهه‌نگی نزیک له‌گه‌ڵ ئه‌نجمه‌نی با‌لای ژنان و گه‌شه‌پێدان (HCWD) ئه‌نجام به‌دریت.
8. به‌ شۆپه‌یه‌کی هاوبه‌ش له‌گه‌ڵ کۆمه‌لگه‌ی مه‌دنی و لایه‌نه‌ په‌یوه‌ندیدارمکانی دیکه‌دا تبه‌یه‌نی ریه‌نمايه‌یه‌کان په‌ر په‌یوه‌ندن بۆ روونکردنه‌وه‌ی ئامانجه‌کانی پلانی کارکردنی مافی مرو‌فی ناوچه‌یی (RHRAP) ئهم تبه‌یه‌نی ریه‌نمايه‌یه‌کانه‌ بلاوکه‌رمه‌وه‌ بۆ دله‌یابوون له تبه‌گه‌شته‌یه‌کی به‌ره‌راوان و جیه‌جیه‌کردنی ئاگاداران له ده‌ره‌ ئه‌نجامه‌کانی پلانه‌که‌.
9. دامه‌زراندنی گروپه‌ی کاری باش پێناسه‌کراو و به‌ شۆپه‌یه‌کی گونجاو په‌ره‌دار که نوینه‌رانی وه‌زاره‌ت و دامه‌زراوه‌ جیاوازمکانی حکومه‌ت له‌خۆبگریت. ئهم گروپه‌ کاره‌ ده‌یه‌ت به‌ر په‌ر په‌رمان به‌ت به‌ سه‌ره‌په‌ر شته‌یکردنی جیه‌جیه‌کردنی پلانی کارکردنی مافی مرو‌فی ناوچه‌یی (RHRAP) و په‌یه‌سته‌ چاره‌مکێک کۆبوونه‌وه‌ ئه‌نجام به‌دات بۆ دله‌یابوون له هه‌ماهه‌نگی کاریگه‌ر و چاودێریکردنی پێشه‌کوتن.
10. دامه‌زراندنی ده‌سته‌یه‌کی ئاراسته‌کردنی ئاستی به‌رز بۆ پلانی کارکردنی مافی مرو‌فی ناوچه‌یی (RHRAP) وه‌ک مێکانیزمیکی لیه‌یه‌سه‌یه‌وه‌. ئهم بۆرده‌ په‌یه‌سته‌ به‌ره‌سه‌نی با‌لا، په‌یه‌ره‌نی کۆمه‌لگه‌ی مه‌دنی، و نوینه‌رانی ئه‌کادیمی له‌خۆبگریت بۆ سه‌ره‌په‌ر شته‌یکردن و چاودێریکردنی پێشه‌کوته‌ی جیه‌جیه‌کردنی RHRAP. دله‌یابه‌ له‌وه‌ی که ده‌سته‌ی به‌ر په‌ر په‌رمان ئه‌ره‌کیکی روون و سه‌رچاوه‌ی گونجاو و کۆبوونه‌وه‌ی به‌ره‌دوامی هه‌یه‌. په‌ر په‌یوه‌ندی نیشه‌اندەرمان بۆ سه‌ره‌کوته‌ن و دروستکردنی فه‌زای فیه‌ریبوون بۆ به‌رزکردنه‌وه‌ی به‌رنامه‌ و سیاسه‌ت و جیه‌جیه‌کردن.

هاوینچی یهكهم

هواره پێشنیار كراوه‌كانی گرنگ كه له ژێر نامانجه چپاوازه‌كانی RHRAP دا هاتوه بۆ دنیابوون له یهكسانی له سههر بنه‌مای جۆری كۆمه‌لایهتی، به گرنگیدان به مافه‌كانی مروقی ژنان

- پلانی مافی مروقی ههریمی كوردستانی عێراق باسكردنی جۆراوجۆری چالاكییه‌كانی ده‌زگاکانی حكومهت له‌خۆده‌گریت، شانیه‌شانی نامانج و چالاكییه‌كانی تاییهت به مافه‌كانی ژنان. نهم ناماژانه له چوارچێوهی ۲۷ بهشی بایهتی پلانكه‌دا ده‌بینرین. نهم به‌شه‌ی خواروه كه راسته‌مخۆ له پلانكه وهرگیراوه له‌گه‌ڵ ده‌ستكاری بچوك، پابه‌ندبوونی ههریمی كوردستانی عێراق به ره‌وتكردنی چینه‌دری له چوارچێوهی پلانی كاركردنی مافی مروقی ناوچه‌یدا نیشان ده‌دات. سه‌ره‌رای نه‌وش، به‌شێکی جیا تاییهت به مافه‌كانی ژنان له هاوینچی ۱۲ هاتوه بۆ ناماژه‌ی زیاتر.
- په‌سه‌نكردنی پرۆتوكۆلی نېختیاری رێككهمتننامه‌ی نه‌هێشتنی هه‌موو جۆره جیاكارییه‌ك دژی ژنان (CEDAW) و پاشه‌كه‌وتكردنی زمانه‌ته‌كان بۆ CEDAW. نهمش یارمه‌تیه‌ر ده‌بێت بۆ نه‌هێشتنی یاسا و پراكتیزه جیاكارییه‌كان و به‌ره‌و پێشبردنی یه‌كسانی له هه‌موو لایه‌نه‌كانی په‌یوه‌ندی خیزان و هاوسه‌رگیریدا. سه‌ره‌رای نه‌وش، نهم برگه یاساییانه هه‌لبه‌شینه‌وه كه رێگه به نه‌جیامدرا‌نی ده‌ستدریژی ده‌دن به هاوسه‌رگیریه‌كردن له‌گه‌ڵ قوربانییه‌كانیان له سزادان دوور بکه‌ونه‌وه.
- هه‌لو‌مشاندنه‌وه‌ی ماده جیاكارییه‌كانی ۳۷۷ و ۳۸۰ له یاسای سزادان و راگرتنی نهم برگانه‌ی ماده‌ی ۳۹۸ كه رێگه به هاوسه‌رگیری ده‌ستدریژیكار له‌گه‌ڵ قوربانییه‌كه‌یان ده‌دن. پێداچوونه‌وه و هه‌موارکردنه‌وه‌ی نهم ماددانه له یاسای سزادان و یاسای رێكاره‌كانی تاوان كه توندوتیژی چینه‌دری و جیاكاری دژی ژنان به‌ردوام ده‌كهن. به تاییهتی نهم یاسایه بگۆره كه رێگه به به‌كاره‌بنانی "شه‌رف" ده‌دات و هه‌ك به‌رگه‌یه‌ك یاسایی بۆ ژنكۆژی. سه‌ره‌رای نه‌وش، یاسا ده‌ربگریت بۆ رێگر یكردن و نه‌هێشتنی پراكتیزه نه‌ریتی زیانبه‌خشه‌كان، له‌وانه هاوسه‌رگیری پێشومه‌خته، هاوسه‌رگیری زۆرمه‌لی و خه‌ته‌نه‌كردنی مینه، كه كاریه‌گر یاسایی له سه‌ر خۆشگۆز مه‌رانی ژنان و كچان هه‌یه.
- هه‌موارکردنه‌وه‌ی یاساكان بۆ ده‌سته‌به‌ر كردنی مافی یه‌كسان بۆ ژنان و پیاوان له به‌ده‌سته‌بنیان، گواسته‌وه، مانه‌وه و گۆرینی ره‌گه‌زنامه.
- هه‌موارکردنه‌وه‌ی یاساكان بۆ ده‌سته‌به‌ر كردنی مافی یه‌كسان بۆ ژنان و پیاوان له به‌ده‌سته‌بنیان، گواسته‌وه، مانه‌وه و گۆرینی ره‌گه‌زنامه.
- دنیابوون له نوێنه‌رایه‌تی یه‌كسانی ژنان به ده‌ركردنی یاسایه‌ك كه حه‌زه سیاسیه‌كان به‌لایه‌نی كه‌سه‌وه له سه‌ده ۲۵ ی كاندیدی ژنان له هه‌لبژاردنه‌كاندا به‌شداربن.
- به‌رزكردنه‌وه‌ی راهینان بۆ به‌ره‌پرسی جیه‌جیه‌كردنی یاسا له سه‌ر پرسه چینه‌دره‌كان، به تاییهتی گرنگیدان به توندوتیژی دژی ژنان.
- پێشكه‌شكردنی پالیشتی بۆ نهم ژنان و مندالانه‌ی كه له هه‌رشه‌كانی داعش رزگاریان بووه، به جیه‌جیه‌كردنی به‌رنامه‌ی تاییه‌تمه‌ند بۆ چاكسازی كۆمه‌لایهتی و یه‌كگرتنه‌وه‌یان.
- به‌هێزكردنی هه‌له‌كان بۆ به‌رنگار بوونه‌وه‌ی هه‌لاواری، به گرنگیدانیکی تاییهت به كه‌مه‌ندامان، په‌نابه‌ران، ناوارة‌كان، و ژنان و كچانی گوندنشین.
- زیادكردنی هه‌له‌كان بۆ به‌رنگار بوونه‌وه‌ی بازگانیكردن به ژنان و كچان به نه‌جیامدانی لێكۆلینه‌وه‌ی خه‌را و شه‌فاف و دنیابوون له جیه‌جیه‌كردنی سزای یاسایی به‌رامبه‌ر تاوانباران.
- گرتنه‌به‌ری رێشونی زیاتر بۆ پێشخستنی به‌شداریی ماندار و گشتگیرانه‌ی ژنان له پرۆسه‌ی ئاشته‌وایی نیشتمانی‌دا.
- نه‌هێشتنی هه‌لاواری له دژی ژنان و كچانی خاوه‌ن پێداویستی تاییهت به به‌شداریه‌كردنی چالاكانه‌ی خاوه‌ن پێداویستیه تاییه‌تمه‌كان به تاییهت ژنان له پرۆسه‌كانی به‌یاردان كه په‌یوه‌ندیان به مافه‌كانیان هه‌یه. دنیابوون له‌وه‌ی كه هه‌موو ژنان و كچانی خاوه‌ن پێداویستی تاییهت ده‌ستیان به چاودێری ته‌ندروستی گشتگیر و كوالیته‌ی ده‌گات، له‌وانه‌ش خه‌زمه‌تگۆزاریه‌كانی ته‌ندروستی سێكسی و زاوژی. سه‌ره‌رای نه‌وش، ئاسانكاری بۆ ده‌رفه‌تی كاركردن بۆ نهم ژنانه‌ی كه خاوه‌ن پێداویستیه تاییه‌تمه‌كانی جه‌سته‌یی، كۆمه‌لایهتی و ده‌روونین.
- له‌بهر بردنی مندال له حاله‌ته‌كانی ده‌ستدریژی، په‌یوه‌ندی نزیك، دووگیانی مه‌ترسیدار بۆ سه‌ر ته‌ندروستی دایك، و نه‌گه‌ری شیواوی كۆر په‌له به یاسایی بگریت. دنیابوون له‌وه‌ی كه ژنان ده‌ستیان به خه‌زمه‌تگۆزاریه سه‌لامه‌ته‌كانی له‌بهر بردن و چاودێری دای له‌بهر بردن ده‌گات كه له‌لایه‌ن په‌سپۆرانی یه‌زیشکی راهینراوه‌وه پێشكه‌ش ده‌كریت.
- دا‌به‌ینكردنی پاراستن و هاوكاری مرویی بۆ ئاواره‌كانی ناخۆ، به گرنگیدانیکی تاییهت به ژنان و مندالانی زیانبه‌كه‌وتوو به‌هۆی ملامانی ناخۆبیه‌كانه‌وه.
- كۆكردنه‌وه‌ی زانیاری گشتگیر له سه‌ر هه‌موو جۆره‌كانی توندوتیژی چینه‌دری دژی ژنان، له‌وانه‌ش ته‌مه‌ن، شوین، كه‌مه‌ندامی و په‌یوه‌ندی نیوان قوربانییه‌كان و تاوانباران. دنیابوون له‌وه‌ی كه داتاكان به شیوه‌یه‌كی دروست جیاكراونه‌تمه‌وه بۆ شیکاری ورد و ده‌ستیه‌ره‌دانه‌كانی نامانجدار.
- گرتنه‌به‌ری رێشونی نه‌هێشتنی توندوتیژی دژی مندالان و چاره‌سه‌ر كردنی ره‌گ و ریشه‌ی نیه‌ت‌ه‌ل‌كردنی مندالان بۆ له‌شفروشی و بازگانیكردن. به‌رزكردنه‌وه‌ی هه‌له‌ ئۆپه‌راسیۆنیه‌كان بۆ به‌رنگار بوونه‌وه‌ی كاریه‌گرانه‌ی نهم پرسانه.
- پێشكه‌شكردنی پشته‌گیریه‌كی ده‌روونی گشتگیر بۆ مندالانی رزگاربووانی ده‌ستدریژی سێكسی بۆ ئاسانكاری چاكبوونه‌وه‌ی جه‌سته‌یی و ده‌روونییان و تیکه‌لبوونه‌وه‌ی سه‌ر كه‌وتوانه‌یان له‌گه‌ڵ كۆمه‌لگادا.

- بەرھەنگارىيەتەى دامەزراندنى مندانلەن و بەشداریکردن لە شەرە چەكدار بىيەكان بە بەدواداچوونى چالاكانە لە دادگاىيىکردنى ياساىي ھەموو ئەو لایەنەى كە بەشدارین لەم كارانەدا.
- دەستەسەرکردنى رزگارکردنى ئەو مندانلەنى كە لەلایەن داعشەو گىراون و ناسانكارى بۆ يەكگرتتەوھيان لەگەل خىزانەكانيان.

هاوینچی ٢

نامانجی تاییه‌ت سه‌باره‌ت به‌ مافه‌كانی ژنان له پلانی كارکردنی مافی مروقی ناوچه‌یه‌دا

بەشمی شازده‌هه‌م: مافه‌كانی نافه‌تان

نامانج: نه‌هینشتنی هه‌موو جۆره جیاكاریه‌ك له دژی ژنان به‌یێ ئه‌ر كه‌ نیوده‌مه‌لته‌یه‌كانی عێراق.

نیگه‌رانیه‌كان سه‌باره‌ت به‌ مافه‌كانی ژنان، یه‌كسانی لاسه‌ر بنه‌مای جۆری كۆمه‌لایه‌تی و نه‌هینشتنی توندوتیژی دژی ژنان هینشتا جیگه‌ی سه‌رنجی نیوده‌مه‌لته‌یه‌یه‌. له‌مباریه‌وه‌ عێراق چهندین راسپاره‌ و تیئینی له‌ لیژنه‌كانی ناو نه‌مه‌وه‌ به‌كگرتوه‌كان و كۆمكاری عه‌ریه‌ی وه‌رگرتوه‌ و به‌م شتیه‌یه‌ی خواره‌وه‌:

- نه‌جامدانی هه‌موار كرده‌وه‌ی یاساكان بۆ به‌روپنێشه‌ری دابه‌ره‌وه‌ی، پشنگگیریه‌كردن له‌ بزگاره‌بووانی ده‌ستدریژی سێكسی و لێپه‌رینه‌وه‌ له‌ تاوانیاران. نه‌مەش بریته‌یه‌ له‌ تاوانیار كرده‌وه‌ی كۆیله‌كردنی سێكسی و بازه‌گانیكردن به‌ مروقی بۆ نیسته‌غاله‌كردنی سێكسی و مه‌ك تاوانی جیاواز جیاواز له‌ رفاندن و ده‌سته‌سه‌ركردن.
- په‌سه‌نكردنی سیاسه‌تی به‌هێزكردنی نیشتمانی بۆ ژنانی گوندشه‌ین، به‌ گه‌رنه‌گیدان به‌ به‌رزكردنه‌وه‌ی رۆلی نابووری و كۆمه‌لایه‌تییه‌كان و باشتیكردنی خۆشگوزه‌رانی گشتیه‌یان.
- دله‌یابوون له‌ به‌شداری چالاكانه‌ی ژنان و مندالانی كه‌مه‌ندام له‌ په‌رمیاندانی یاسا و به‌رنامه‌كانی په‌یوه‌ست به‌ مه‌ترسیه‌یه‌كانی گۆرانی كه‌شه‌وه‌ و كارسه‌تی ژینگه‌یه‌ی.
- دارشتنی ستراژیه‌ك بۆ رێگه‌یه‌كردن له‌ جیاكاری و چه‌واشه‌كاری و په‌راویزخه‌ستی ژنان و مندالانی ئاواره‌ و سه‌ر به‌ داعش و هه‌روه‌ها ئه‌م ژنان و مندالانه‌ی كه‌ گه‌راونه‌مه‌وه‌، و گه‌رنه‌گیدان به‌ تیه‌كه‌لمیوه‌نیان به‌ سه‌ركه‌وتووبی له‌ كۆمه‌له‌گا‌دا.
- ده‌سته‌سه‌ركردنی هه‌وسه‌نگی چینه‌ری له‌ دامه‌زراندن و دامه‌زراندن بۆ پۆسته‌ و هه‌زاره‌ی و با‌لا‌كان.
- دله‌یابوون له‌ به‌شداریكردنی ماناداری ژنان له‌ پاشخانی نایه‌نی، ره‌گه‌زی و كه‌سرتی جۆراوجۆر له‌ په‌روه‌سه‌كانی ناشتی نیوده‌مه‌لته‌ی، هه‌مه‌له‌كانی دابه‌ره‌وه‌ی نیشتانی، و ده‌سته‌پنێشه‌ریه‌یه‌كانی ناشته‌وه‌ی نیشتمانی.
- ستراژیه‌یه‌كی گشتگیر بگه‌رنه‌به‌ر بۆ نه‌هینشتنی چاشنه‌ كونه‌سه‌ر سانه‌ جیاكاریه‌كان و په‌راكتیزه‌ زیانه‌خه‌شه‌كان دژی ژنان، و مه‌ك هه‌وسه‌رگیری كه‌مه‌ ته‌مه‌ن و هه‌وسه‌رگیری كاتی.
- په‌سه‌نكردن و جیه‌یه‌یه‌كردنی جاره‌نامه‌ و پلانی كارکردنی په‌كین بۆ به‌ده‌سته‌یه‌نیان یه‌كسانی راسته‌قینه‌ی چینه‌ری.
- دارشتنی سیاسه‌تییه‌كی گشتگیر بۆ نوێه‌كردنه‌وه‌ی ئه‌م ژنان و كچه‌یه‌ی كه‌ تووشی هه‌وسه‌رگیری زۆره‌م‌لی و كۆیله‌كردن و ده‌ستدریژیكردن و ده‌ستدریژی جه‌سه‌یه‌ی و سێكسی بوون له‌لایه‌ن چه‌كداران‌ی داعشه‌وه‌. ئه‌مه‌ش ده‌یه‌ت پشكه‌شه‌كردنی پشته‌وانی پزیشه‌كی و كۆمه‌لایه‌تی و ده‌روونی گشتگیر له‌خۆیه‌كردن بۆ ئاسانه‌كاری تیه‌كه‌لمیوه‌نیان له‌گه‌له‌ كۆمه‌له‌گا‌دا. دامه‌زراندنی شوێنی داله‌مدان و ماله‌ن كه‌ به‌ سه‌رچاوه‌ی په‌یوه‌ست ته‌یاركراون بۆ جیه‌یه‌یه‌كردن و پالێشه‌یه‌كردنی قوربانیه‌یه‌كان.
- جیه‌یه‌یه‌كردن و جیه‌یه‌یه‌كردنی سیاسه‌ته‌ نیشتمانیه‌یه‌كان بۆ رێگه‌یه‌كردن له‌ توندوتیژی خه‌زانی و ده‌سته‌سه‌ركردنی پاراستنی قوربانیه‌یه‌كان.
- به‌هێزكردنی جیه‌یه‌یه‌كردنی یاساكان بۆ رێگه‌یه‌كردن و نه‌هینشتنی په‌راكتیزه‌كردنی خه‌ته‌نه‌كردنی مه‌ینه‌
- به‌رزكردنه‌وه‌ی هه‌مه‌له‌كان بۆ رێگه‌یه‌كردن و به‌ره‌نگاره‌بوونه‌وه‌ی هه‌موو جۆره‌كانی هه‌لا‌وه‌اردن و توندوتیژی دژی ژنان به‌ جیه‌یه‌یه‌كردنی چالاكانه‌ ریه‌كه‌وتنه‌نامه‌ی نه‌هینشتنی هه‌موو جۆره‌ جیاكاریه‌یه‌ك دژی ژنان. (CEDAW) رێوشوێنی زیاتر بگه‌رنه‌به‌ر بۆ نه‌هینشتنی كاره‌ زیانه‌خه‌شه‌كان، له‌وانه‌ خه‌ته‌نه‌كردنی مه‌ینه‌، هه‌وسه‌رگیری كه‌مه‌ ته‌مه‌ن و هه‌وسه‌رگیری زۆره‌م‌لی مندالان.
- به‌ره‌نگاره‌بوونه‌وه‌ی جیاكاری له‌ دژی كه‌مه‌ندامان، گوندشه‌یه‌كان، په‌ناه‌به‌ران، ئاواره‌كان، و ژنان و مندالانی سه‌ر به‌ كه‌مه‌یه‌كان به‌ جیه‌یه‌یه‌كردنی رێوشوێنی كاریگه‌ر بۆ چاره‌سه‌ركردنی پێداویسته‌یه‌ تاییه‌ته‌كانیان و ده‌سته‌سه‌ركردنی ماف و ده‌رفه‌تی یه‌كسان بۆ هه‌مووان.
- دروستكردنی هه‌لی كار بۆ كه‌مه‌ندامان له‌ بازاری كراوه‌ی كاردا و ئاسانه‌كاری بۆ ده‌سته‌راگه‌یه‌شتنه‌یان به‌ قه‌سری نهرم بۆ ده‌سته‌یه‌كردنی كاروباری تاییه‌ت. پشكه‌شه‌كردنی راه‌نیه‌ان و په‌روه‌ده‌ی ته‌كنیه‌كی و پشیه‌ی (TVTE) بۆ به‌رزكردنه‌وه‌ی تواناكانیان و پشكه‌شه‌كردنی هاندان بۆ خاوه‌نكاره‌كان بۆ دامه‌زراندنی كه‌سانی كه‌مه‌ندام.

هاوێبەچى ٣

هێنكاری بۆ وۆرك شوپەكان
وۆرك شوپى یەكەم: یەكشەممە ١٢ى نازارى ٢٠٢٣

سەرکردایەتی	دانێشتن
<p>رۆزى كەیف، كونسولنى گشتى هەولێر، كونسولخانەى گشتى بەرىتانيا و دكتور دیندار زینبارى، رێكخەرى حكومەتى هەرم بۆ داكوپكاری نۆودەولەتى میزقات ریشماوى، راولێكاری مافی مرفۆف</p> <p>نیفا تەباسام، بەریو بەرى چالاكی جێندەرى بۆ ناشتى و ناسایش (GAPS)</p>	<p>بەخیزهاتن و ناساندنهكان: - پێشەكیەك له لایهن رۆزى كەیف (BCG) و دكتور دیندار زینبارى، OCIA (25)خولەك - پێشەكی له بەشداریوانەره (١٥ خولەك) - پێشەكی لەسەر نامانج و پێكەتەى وۆرك شوپەكان (١٠ خولەك) - پێشەكەشكردنى شیکاری GESI بۆ هەرنێمی كوردستانی عێراق (٢٠ خولەك) - پرسیار و وەلام (١٠ خولەك)</p>
<p>میزقات ریشماوى، راولێكاری مافی مرفۆف</p>	<p>- دانێشتنى یەكەم: رەگەزى سەرەكی و یەكترپیرین: چیبە؟ بۆچی سوودی هەیه؟ (٣٠ خولەك) - جیوازى نیوان رەگەز پیرستى و مافەكانى ژنان - كاریگەرى لەسەر كاری كەرتە جیوازەكان/ وەزارەتە جیوازەكان - بودجەدانان بە هەستیارى جێندەر - رەگەز پیرستى له پلانداناندا - كاریگەرى لەسەر پلانى مافی مرفۆف - بۆچی گرتگە؟ - ئەوه چۆن كاریگەرى لەسەر پلاندانان هەیه؟</p> <p>گفتوگۆ و پرسیار و وەلام</p>
<p>گشت</p>	<p>دانێشتنى دووهم: گروپەكانى داپەشبوون بۆ دەستشێتاتكردنى ناستەنگەكان، پەربەستەكان و پێشیارەكانى جیبەجێكردنى بەرجهستە بۆ 5 بواره بابەتییهكانى پلانى كاركردنى مافەكانى مرفۆف ئەو پرسیارانەى كە دەبێت له گروپەكانى براكاوتدا لەبەر چاو بگێرین: - رێكخراوەكەت چ سیاسەتێك یان بەرنامەیک لەسەر ئەم بواره بابەتییه نەجام دەدات؟ - ناستەنگەكانى ئەم بواره بابەتییه چین؟ - نایا پلانى كاركردن یان سنرا تێزى پەيوەندیدارتەر لەسەر ئەم بواره بابەتییه هەن كە له هەرنێمی كوردستانی عێراقدا هەن و پێویستە لەبەر چاو بگێرین؟ - دەرفەتەكان لەسەر كاركردن لەسەر ئەم بواره بابەتییه چین؟ - ئەولەویەتەكانى كاركردن لەسەر ئەم بواره بە گشتى چین؟</p>

<p>دانیشتنی سێیەم: گروپە داڕێژبووەكان بەردەوامن لە دەستنیشتانکردنی ناستەنگەكان، بەر بەستەكان و پێشنیارەكانی جێبەجێکردنی بەرجەستە بۆ 5 بوارە بابەتیەكانی پلانی مافی مەرفی ناوچەیی</p> <ul style="list-style-type: none"> - ئەو پرسیارانەی كە دەبێت لە گروپەكانی براكاوتدا لەبەرچاو بگێڕین: - لە دانیشتنی پێشەودا باست لە بنیادوپیستیە سەرەكییەكان و ئەولەویەتەكان و هەروەها تەحەددیات و دەرئەسەرەكان كەردووە. ئێستا دووبارە ئەم بەكەمایەتیانە بکۆڵسەروە و 5-8 پێشنیاری بەرجەستە بۆ ئەو كەردارە دەستنیشتان بکە كە پێویستە لەسەر بوارە بابەتیەكانتان بەكەمایەتیان پێدەن. - بۆ دۆخیابوون لە روونی، تەكایە ئەولەویەت بیان پێشنیارە تاییەتانه پێشكەش بکەن كە پێویستە دەستنیشتان بکەن وەك ئەوەی لە پلانی مافی مەرفی ناوچەیییدا هاتوووە بیان پێشنیار كراوە. - دەستنیشتانکردنی لایەنە پەڕۆندیدارە سەرەكییەكان بۆ جێبەجێکردنی كارێگەرانەیی پێشنیارەكان. 	
<p>دانیشتنی چوارەم: فیدبەكەكانی پلینۆم لە ناستانكارانی گروپەو.</p> <p>راپۆرت لە هەریەكێك لە گروپەكانی كاركردنەووە كە دواتر گفتوگۆیەکی كورت لەلایەن هەموو بەشداربووانی وۆرك شۆپەكەووە دەكرێت.</p>	<p>گروپی ناستانكاران</p>

وۆرك شۆپیی دووهم: سێشەممە 14 ئازاری 2023

دانیشتن	سەر كەردایەتی
<ul style="list-style-type: none"> - دانیشتنی یەكەم: بەخێز هاتن و ناستاندنی وۆرك شۆپیی دووهم: ئامانجی وۆرك شۆپ 2 - وۆرك شۆپیی یەكەم (لەلایەن راهێنەرەنەووە) - پێشكەشیەك بۆ پێڕەوكان - گفتوگۆ/ پرسیار و وەلام 	<p>میزقات ریشماوی، راوێژكاری مافی مەرف</p> <p>نیفا تەباسام، بەرێو بەری چالاكیی جێندەری بۆ ناشتی و ناستایش (GAPS)</p>
<ul style="list-style-type: none"> - دانیشتنی دووهم: گروپی داڕێژبوون بۆ 5 بوارە بابەتیەكانی پلانی مافی مەرفی هەریەم: - باسكردن و پێشنیار كەردنی نیشاندەرەكان (چۆنایەتی و چەندایەتی) بۆ پێوانەكەردنی پێشكەوتن لە جێبەجێكەردنی ئەو كاره پلان بۆ دارنێزراوانەیی كە دەرئەسەری گفتوگۆكان بوون لە وۆركشۆپیی یەكەمدا. - پێشنیار كەردنی میكانیزمی هەماهەنگی بۆ هاوكاری كارێگەر لە ئێوان هاو بەشە جێبەجێكارەكان و ئەكتەرە پەڕۆندیدارەكان، لەوانەش ئەوانەیی بەرپر سيارن لە پلان بیان ستر اتنێز بیەكەنی تر وەك WPS NAP - دروستكەردنی هێلکاری پلانی چاودێری و هەلسەنگاندن بۆ بەدواداچوونی پێشكەوتن بە بەكار هێنانی نیشاندەرە دەستنیشتانكراو. - ئەو پرسیارانەیی كە دەبێت لە گروپەكانی براكاوتدا لەبەرچاو بگێڕین: - لە وۆرك شۆپیی یەكەمدا تو 5-8 بوارە كەردارە دەستنیشتان كەردووە كە پێویستە. ئێستا دەتوانن 2-3 نیشاندەر (چەندایەتی و چۆنایەتی) دەستنیشتان بکەن كە پێویستە بۆ پێوانەكەردنی پێشكەوتن لە جێبەجێكەردنی كەردارەكان لەم بوارەدا؟ - تەكایە دیاری بکەن كی چاودێری جێبەجێكەردنەكە دەكات بەیەیی ئەم نیشاندەرەنە؟ - چۆن و كەمی چاودێر بکەن ئەنجام دەدرێت؟ - تەكایە دەستنیشتان بکە ئەگەر ئەو كەردارەنەیی كە دەستنیشتان كەردوون لە پلان بیان ستر اتنێز بیەكەنی تری حكومەتی هەریەمیشدا دەیانگرتنەووە؟ - رێگەكانی هەماهەنگی لە ئێوان هەموو هاو بەشە جێبەجێكارەكاندا دیاری بکە، لەوانەش هاو بەشە بەرپر سيارەكان بەیەیی پلان بیان ستر اتنێز بیەكەنی تر. 	<p>گشت</p>

<p>گشت</p> <p>دانیشتنی سێیەم: فیدیاکەکانی پلینۆم لە ناسانکارانی گروپەوه رانیژرت لە هەریەکنیک لە گروپەکانی کارکردنەوه که دواتر گفتوگوییەکی کورت لەلایەن هەموو بەشداربووانی وۆرک شوپەکەوه دەکرتیت.</p>	
<p>میزقات ریشماوی، رانیژکاری مافی مرفۆف</p> <p>نیفا تەباسام، بەریۆهەری چالاکی چینه‌دەری بو ناشتی و ناسایش (GAPS)</p> <p>گشت</p>	<p>- دانیشتنی چوارەم: هەماهەنگی و ئیپرسینەوه</p> <p>- لە دانیشتننیک گروپیدا باس لە بیروکەکان بەکن سەبارەت بە چۆنیەتی دانیابوون لە جیگیرکردنی بەردەوامی چینه‌دەری لە جیبەجیبکردنی پلانی مافی مرفۆفدا. بیری لە دامەزراندنی لێژنەیک لایەکی بەکنەوه بو سەرپەرشتیکردنی جیبەجیبکردنی گشتی پلانیەکه و دانیابوون لەوهی که بەکسانی لەسەر بنەمای چۆری کۆمەڵایەتی و گشتگیرێ کۆمەڵایەتی (GESI) لە پێشینەدان.</p>
<p>پوخته‌کردن و پیناچوونەوهی ورد</p>	